

(Claes Claesson, asemakaava 1649)

OULU, LINNANSAARI

Oulun linnan eteläisen vallin
koekaivaus 9.-12.6. ja 1.7.2008

Mika Sarkkinen
tutkija
Pohjois-Pohjanmaan museo
13.8.2008

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimuskohde	Oulu, Linnansaari (mj-tunnus 1000006101)
Kaupunki	Oulu, 51. kaupunginosa (Koskikeskus), P 51
Mj-tyyppi	Sotahistorialliset muinaisjännökset uuden ajan alun linnat ja linnoitukset, vallit (puolustusvarustukset/linnat/maavallit)
Tutkimuksen laatu	Koekaivaus
Kohteen ajoitus	historiallinen aika (1600-1800-luku)
Peruskartta	2444 09 OULU
Koordinaatit	p = 7414248, i = 3427935, z = n. 4,00 – 8,00
Koordinaattiselite	vallin vesiportin keskikohta (GPS-Garmin legend)
Maanomistaja	Oulun kaupunki
Tutkimuslaitos	Pohjois-Pohjanmaan museo
Kaivauksenjohtaja	Mika Sarkkinen
Kenttätyöaika	9.-12.6. ja 1.7.2008
Tutkitun alueen laajuus	noin 20 m ²
Tutkimusten kustantaja	Oulun kaupunki
Löydöt	KM 2008036:1-16
Digikuvat	PPM PPM DG VH 3:2008:08:01-82
Aikaisemmat tutkimukset	J. Rinne tarkastus 1907 (MT) O.E. Kivistö kaivaus 1943 (MT) O.E. Kivistö tarkastus 1949 (MT) A. Kopisto tarkastus 1970 (PPM) A. Kehusmaa ja K. Sandman valvonta 1975 (PPM) A. Kehusmaa kaivaus 1980 (PPM) A. Kehusmaa ja L. Lehtinen kaivaus 1982 (PPM) A. Kehusmaa tarkastuksia 3 kpl. 1984 (PPM) M. Sarkkinen tarkastus 2004 (PPM) V.-P. Herva ja J. Okkonen koekaivaus 2005 (OY/Ark.lab.) S. Flink tarkastus 2008 (MV/Rho)

Kirjallisuus

- Aspelin, J. R. (1883) Oulun linna, *Joukahainen*, Pohjalaisen osakunnan toimittama, yhdeksäs vihko, Helsinki
- Ikonen, Tiina & Mökkönen, Teemu (2002) *Oulu – Uleåborg., Kaupunkiarkeologinen inventointi, Museovirasto*, Rakennushistorian osasto.
- Julku, Kyösti (1969) Linna riepu, *Kaltio* 1/1969.
- Lilius, Henrik (1969) Oulun linnan vaiheet, *Helsingin sanomat*, 8.2.1969.
- Onnela, Samuli (1969) ...Ja se Oulun linna, *Kaleva*, 30.1.1969.
- Paulaharju, Ahti (1968) *Oulun linna*. Helsinki

Puusti, Artturi (1989) Oulun linna, *Liitto*, 10.8.1989.

Snellmann, Johannes (2000) De urbe Uloa. Oulun kaupungista. Suomennos ja faksimilepainos. *Scripta historica* 28. Jyväskylä.

Virkkunen, A. H. (1913) *Oulun kaupungin historia*. Oulu

Kertomuksen sivumäärä

Liitteet Digikuvaluettelo (2 s.)
 Löytöluettelo (1 s.)
 Luuluettelo(1 s.)
 Näyteluettelo(1 s.)
 Kartat (1-5)
 Kuvataulut (1-9)

Alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka
Pohjois-Pohjanmaan museo, Oulu

TIIVISTELMÄ

Peruskartta 2444 09 OULU

p = 7414248, i = 3427935, z = n. 4,00 – 8,00

Uuden ajan alun linnan vallin koekaivaus

Pohjois-Pohjanmaan Museo

Kaivauksenjohtaja: FM Mika Sarkkinen

Kohde sijaitsee Oulujokisuussa kaupungin keskustan pohjoispuolella Linnansaarella. Pääosin puistona olevan saaren itäreunalla kulkee joen ylittävä tie. Vanhan linnan jäännöksiä paikalla on kansliarakennuksesta jäljellä oleva kivikellari, jonka päällä on 1873 rakennettu Merikoulun havaintotorni. Saaren etelälaidalla on linnanpihan eteläsivustaa suojanneen vallin jäännös. Linnanvalli on nykyisellään noin 75 – 80 metriä pitkä ja 14 – 18 metriä leveä. Korkeutta sillä on enimmillään nelisen metriä. Jokseenkin itäkoillinen-länsilounassuuntaisen vallin keskellä on kiviseinäinen porttikäytävä, ns. vesiportti. Portin pituus on 14 metriä ja leveys 260 – 285 cm. Koekaivauksen tavoitteena oli selvittää käytävämuurin rakennetta sen tulevaa korjaamista varten. Portin luoteismuurin viereinen osa vallia avattiin noin 3 x 6 metrin alalta. Muurin paksuudeksi todettiin runsas metri. Lisäksi paljastettiin sisäpihan puoleista poikkimuuria sekä määriteltiin käytävän ulkonurkkien sijainti. Vallia todettiin peitetyn varsin paksulla täyttömaalla 1870-luvun lopulla tehtyjen kunnostusten aikana. Vallin sisältä paljastui vallin tasanteen käyttötaso noin 1,5 metrin korkeudella nykyisestä maanpinnasta. Sen alla oli ohut täytehiekkakerros, joka peitti rakennusaikaista puuroskakerrosta. Tämän alta tavattiin kiven ja hiekansekainen vallin ydin. Käyttötasosta tavattiin löytöinä rautanauvoja, aterialuuta, lyijypala, pala lasia ja punasaviastian reunapala.

Löydöt: KM

Ajoitus: Historiallinen aika

Kaivetun alueen laajuus noin 20 m².

Tutkimuskustannukset: Oulun kaupunki

Tutkimusraportti: M. Sarkkinen Pohjois-Pohjanmaan museon arkistossa, kopio Museoviraston Rakennushistorian osaston arkistossa.

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT.....	2
TIIVISTELMÄ JA PERUSKARTTAOTE.....	4
SISÄLLYSLUETTELO	6
JOHDANTO	7
LINNA JA SEN TUTKIMUSHISTORIA	8
KAIVAUSTÖIDEN ALKU JA KULKU	10
VALLIN RAKENNE.....	11
KÄYTÄVÄMUURI.....	13
PORTTIKÄYTÄVÄN LUOTEISNURKKA JA POIKKIMUURI	14
PORTTIKÄYTÄVÄN ULKONURKAT.....	15
HAVAINNOT PORTIN ULKOPÄÄSTÄ JA -VALLEISTA.....	17
TULKINTAA JA HIEMAN SPEKULOINTIA.....	18
YHTEENVETO	23

LIITTEET

DIGIKUVALUETTELO	
LÖYTÖLUETTELO	
LUULUETTELO	
NÄYTELUETTELO	
KARTAT (1-5)	
1. Yleiskartta	
2. Pintavaaitustiedot	
3. Tasokartta, käyttötaso	
4. Tasokartta, Puuroskataso	
5. Havainnekooste/profiilikartta	
KUVATAULUT (1-9)	

JOHDANTO

Syksyllä 2004 Oulun kaupungin maisema-arkkitehti Liisa Kääriä-Fischer otti yhteyttä Pohjois-Pohjanmaan museoon tiedustellakseen kuinka toimia Oulun 1590 perustetun Linnan vallien sortumien ja sadeveden vaivaaman linnanpihan mahdollisen kunnostuksen suhteen. Paikalla pidettiin katselmus 21.12.2004. Leuto ja vähäluminen talvi mahdollisti myöhäisen ongelmaakohtiin tutustumisen. Läsä olivat allekirjoittaneen lisäksi Tarja Kynkäänniemi, kaupunginpuutarhuri Taina Penttilä ja piiripuutarhuri Erkki Harjula. Katselmuksen pohjalta allekirjoittanut laati muistion linnan vallien, portin ja pihan tilanteesta talvella 2004-2005 (Sarkkinen 25.1.2005).

Syksyllä 2007 Oulun Linnansaarella pidettiin uusi katselmus linnan holvikellarin ja vesiportin kunnostamisesta. Läsä olivat kaupungin edustajien lisäksi kutsuttuina Selja Flink ja Sakari Mentu Museoviraston rakennushistorian osastolta. Katselmuksessa todettiin, että vallin keskeltä katkaisevan vesiportin yli kulkeva silta tulee korjattavaksi, samoin seinämiltään osin pullistunut vesiportin käytävämuuri. (Selja Flink, Muistio virkamatkasta Ouluun 24.10.2007). Muistiossa todetaan, että muurien rakennetta täytyy tutkia ennen korjauspäätösten tekoa, sillä esimerkiksi muurien paksuus ei ollut selvillä, jopa niiden alkuperäisyys oli ainakin osin kyseenalainen. Korjaustyöt edellytettiin aloitettavaksi poistamalla maakerrokset muurin luoteiskulmalta muurin takaa vallista, jolloin rakenteet saadaan esille. Vasta tämän avauskaivauksen jälkeen korjaus voitaisiin suunnitella tarkemmin.

Tiistaina 3.6.2008 tiedusteli kaupungin Teknisen keskuksen Katu- ja Viherpalveluiden suunnitteluhortonomi Merja Kaikkonen Pohjois-Pohjanmaan museon mahdollisuutta toteuttaa tarvittava avauskaivaus. Paikalla pidettiin lyhyt palaveri perjantaina 6.6., jossa mukana olivat Kaikkonen, puistorakennuspuutarhuri Jukka Paldanius sekä arkeologi Mika Sarkkinen Pohjois-Pohjanmaan museosta. Tuolloin sovittiin, että tarvittava pienimuotoinen tutkimus on mahdollista toteuttaa allekirjoittaneen johdolla työvoiman ja -välineistön tullessa kaupungin Viherpalveluilta. Samana päivänä lähetettiin sähköpostitse kaivaussuunnitelma Museoviraston rakennushistorian osaston Marianna Niukkaselle, kuten aiemmassa puhelinkeskustelussa oli sovittu, ja suullinen lupa kaivaukseen saatiin puhelimitse maanantaina 9.6. ennen koneellisesti tehtyä pintamaan poistoa. Kaivausten kestoksi arvioitiin 3 – 4 päivää. Varsinainen kaivutyö tehtiin 9.-11.6 ja kuoppa täytettiin kaivinkoneella torstaiamuna 12.6. Kaivajina toimivat Matleena Hallikainen, Marko Kela ja Petri Malinen. Kaksi viimeksi mainittua vastasivat myös vaaituksesta. Kaivinkonemiehenä sekä kaivausten alussa että lopussa toimi Esko Eskelinen. Yhtä aikaa kaivausten kanssa toteutettiin maaperäkairaus uusittavan sillan rakennesuunnittelua varten vallin päällä kulkevalla polulla molemmin puolin siltaa. Kairausta seurattiin kaivauksen aikana toivossa, että kairausnäytteessä voisi ilmetä joitain piirteitä, joista voisi olla hyötyä vallin rakenteen selvittelyssä. Varsinaiset kairausnäytteet ovat kuitenkin niin yleispiirteiset, että yksityiskohdat eivät niistä käy ilmi. Sen sijaan vallin kivikko-osuuksien korkeudet käyvät tuloksista hyvin selville.

Alustava raportti koekaivusta saatiin valmiiksi 19.6.2008 ja se toimitettiin Museovirastoon Selja Flinkille sekä Oulun kaupungin suunnitteluhortonomille Merja Kaikkoselle. Korjaussuunnitelmaa laatimaan ryhtynyt Johanna Nordman Museovirastosta ja Henri Mannari Rakennuskorjaus MaKi Oy:stä kävivät paikalla 30.6.2008. Korjaussuunnitelman pohjaksi tehdyn tarkastuksen aikana kiinnitettiin huomiota lähinnä muurin rakenteeseen ja sen uusittaviin kohtiin. Tuolloin nousi esiin kysymys siitä mihin asti porttikäytävä todellisuudessa on jatkunut vallin ulkoreunalla. Tämän selvittämiseksi katsottiin tarvittavaksi pienimuotoinen koekaivaus porttikäytävän molempien ulkopäiden kohdalla. Tutkimuslupa saatiin puhelimitse Museoviraston Marianna Niukkaselta 30.6. Koekaivauksen toteutti allekirjoittanut 1.7.2008. Tästä laadittiin erillinen alustava raportti, joka toimitettiin Nordmanille 3.7.2008.

Tässä varsinaisessa kertomuksessa noiden alustavien raporttien tiedot on koottu yhteen. Mukaan on myös lisätty karttoja, tiedot valokuvista ja löydöistä. Aiemmissa raporteissa olleita huomioita korjaussuunnitelmaa varten on karsittu ja osin siirretty asianomaisiin kohtiin.

LINNA JA SEN TUTKIMUSHISTORIA

Linnansaari sijaitsee Oulujokisuussa kaupungin keskustan pohjoispuolella. Pääosin puistona olevan saaren itäreunaa viistää Merikosken ylittävä tie siltoineen. Vanhan linnan jäännöksiä paikalla on kansliarakennuksesta jäljellä oleva kivikellari heti tien länsipuolella ja linnanpihan eteläsivustaa suojanneen vallin jäännös kohti kaupunkia olevalla saaren etelälaidalla.

Oulun linna rakennettiin tukikohdaksi itään suunnitellulle sotaretkelle 1500-luvun lopun ns. vanhan eli pitkän vihan (1570 – 1595) lopulla. Linnan ensimmäinen vaihe valmistui vuoden 1590 lopulla. Kaupungin perustamisen aikaan 1605 linna määrättiin rakennettavaksi uudelleen. Vaikka linna menetti merkityksensä valtakunnan huomion kääntyessä Jäämereltä Keski-Euroopan suuntaan, rakennettiin se valmiiksi 1610-luvun loppuun mennessä. Vanhojen karttojen perusteella (vrt. kansikuva) voidaan linnan muotoa hahmotella seuraavasti: linnan alue oli jokseenkin neliömäinen saaren muotoa noudatellen niin, että itäsivu oli länsisivua lyhyempi ja eteläsivu pohjoissivua lyhyempi. Länsi- ja itäsivulla oli ainoastaan puiset paaluvarustukset. Itäsivulla oli paaluvarustuksen sisällä sen kanssa samansuuntainen lyhyt kivimuuri, joka yhtyi kansliarakennuksen kiviperustaan, jotka yhdessä muodostivat yhtenäisen muurin. Eteläsivulla oli maavalli, jonka ulkolaidalla oli kivimuuri. Linnaan oli kaksi porttia. Pääportti sijaitsi itäsivun pohjoispäässä linnanpihan koilliskulmalla. Vesiportiksi kutsuttu portti johti eteläsivun vallin keskeltä rantaan portin edessä olevalle laiturille. Linnanpihan itälaidalla ollutta kansliarakennusta vastapäätä oli ns. suuri rakennus. Lisäksi alueella oli useita pienempiä rakennuksia. Nykyisin linnasta on jäljellä vain osa kansliarakennuksen perustaa, mm. yksi kellari, ja eteläsivun valli porttikäytävineen.

Kansliarakennuksen kivirakenteen päällä on 1873 Merikoulun havaintotorniksi rakennettu puurakennus torneineen. Tilat toimivat nykyisin kesäkahvilana.

Linnan vähitellen rapistuneelle rakennuskannalle ukkosen 31.7.1793 aiheuttama ruutikellarin räjähdys oli tuhoisa. Ilmeisesti jo tuolloin pitkälti raunioituneeseen valliin sen vaikutus on tuskin ollut merkittävä. 1870-luvulla kuvernööri Otto Nyberg anoi ja sai valtiolta 900 markkaa linnan kunnostamiseksi. Kunnostustöitä on tehty myös vuosina 1959-60. (Paulaharju 1968, s. 162 – 171). Mainittujen kunnostamisten laajuudesta ei ilmeisesti ole tarkempia tietoja. Vuosien 1959-60 korjaukset perustunevat pitkälti O.E. Kivistön vuoden 1949 tarkastukseen. Kohdetta on siis dokumentoimatta entisöity ainakin kahteen otteeseen.

Linnan historiasta ovat kirjoittaneet J.R. Aspelin (1883) ja A.H. Virkkunen (1916-19, 2. painos 1953). Laajin esitys aiheesta on kuitenkin Ahti Paulaharjun monografia *Oulun linna* (1968). Vaikka lehtiarvosteluissa todettiin teoksella olevan jossain mielessä pysyvääkin arvoa, sai se kokonaisuudessaan poikkeuksellisen tiukkaa arvostelua (Julku 1969, Lilius 1969, Onnela 1969). Ensimmäinen arkeologinen tutkimus alueesta on Juhani Rinteen tarkastus vuodelta 1907. Vuonna 1943 O.E. Kivistö koekuopitti linnanpihan aluetta saaden havaintoja mahdollisista rakennuskivistä ja hiilikerroksista. Vaikka kertomuksen liitekarttaan on merkitty numeroituja kaivauskohtia eteläiseen valliin ja sen länsipäähän, puuttuu näistä selitykset. Kertomuksesta voidaan arvella, että näitä kohtia ei ilmeisesti ole lainkaan kaivettu, vaikka ne ovatkin sisältyneet alkuperäiseen suunnitelmaan ja liitekarttaan merkitty. Kivistö mainitsee selostuksessaan (1943) olevan porttiaukon lisäksi vielä näkyvillä ehjiä ampuma-aukkoja ym.(?). Vuoden 1949 tarkastusraportissaan hän mainitsee ampuma-aukkojen sortuneen, näiden suukivet ja suurin osa muurien ulkosivujen kivistä on tuolloin kuljetettu pois. Aimo Kehusmaa kaivoi 1980 vanhan kansliarakennuksen seinälinjoja säilyneen kivikellarin eteläpuolella ja kellarin lattia-aluetta sekä etelävallin länsipäätä yrittäen tuloksetta paikantaa kulmatornin paikkaa. Kehusmaa jatkoi kellarin kaivauksia 1982 yhdessä Leena Lehtisen kanssa. Vuonna 2005 Veli-Pekka Herva ja Jari Okkonen kaivoivat linnan sisäpihaa. Kaivausten lisäksi linnan alueella on tehty useita tarkastuskäyntejä Pohjois-Pohjanmaan museon tutkijoiden toimesta. Kaikki aiemmat tutkimukset ovat siis kohdistuneet linnan pihan tai kansliarakennuksen alueelle. Eteläistä valliä ei aiemmin ole kaivettu siinä määrin, kuin nyt oli mahdollista tehdä.

KAIVAUSTÖIDEN ALKU JA KULKU

Korkeuspiste siirrettiin aamulla 9.6. läheisestä Raatinsaaresta linnan sisäpihalle ja siitä vielä käytännön vuoksi vallin päällä olevan lipputangon jalustaan, minkä kaakkoiskulmaan merkittiin tussilla korkeuspiste (8,20 m merenpinnasta). Kaivausten aikana tasolaserilla mitatut latta-arvot on muutettu manuaalisesti absoluuttisiksi korkeuksiksi. Koordinaatiston lähtökohdaksi valittiin nykyisen sillan jokseenkin itäkoillinen-länsilounassuuntainen pohjoissivu, johon ruuvattuun lankkuun merkittiin y-koordinaatisto niin, että arvo 10 sijaitsi sillan länsipäästä 70 cm länteen, näin muurin käytävänpuoleinen sivu tuli sijaitsemaan heti kohdan $y = 13$ länsipuolella. Tähän linjaan nähden poikittainen x-akselisto mitattiin kohdasta $y = 10$ kohti pohjoisluodetta niin, että kohdaksi $x = 100$ tuli sillan pohjoislaita.

Työ aloitettiin vaaitsemalla vallin pinta luoteisen muurinosan länsilounaispuolelta muurin käytävänpuoleisesta seinämästä mitattuna kolmen metrin leveydeltä ja käytävän suunnassa kuuden ja puolen metrin leveydeltä (kartat 1-4). Sitten vaaitulta alueelta poistettiin vallin päällä ollut vähäinen vesakko ja kolme lahoksi osoittautunutta koivunkantoa, osin konevoimalla avittaen. Tämän jälkeen pintaturve poistettiin kaivinkoneella. Pintaturpeen alla oli jokseenkin puhdas hiesumainen täytemaa, jota poistettiin koneellisesti noin metrin verran aina ylemmän täyttökerroksen alapuoliseen likaantuneempaan, karkeampaa hiekkaa/hiesua olleen kerroksen yläosaan saakka, myös sitä osin poistaen. Länsilounaisessa profiilissa erottui kerrosten välissä tumma juova. Vallin alareunalla noin tasolla $x = 104 - 105$ alkoi paljastua pienehköjä kiviä 6,75 – 6,45 m korkeudella. Tämän jälkeen pohjoisluodesuunnassa noin tasolle $x = 106$ asti ulottunut konekaivu lopetettiin.

Esille tullut pinta puhdistettiin lapiotyönä koneella maata siirtäen. Alueen pohjoisosassa esiin tulleet kivet puhdistettiin, jolloin paljastui, että ne ovat myöhäistä täyttökiveä. Tämän jälkeen edettiin työssä niin, että pyrittiin muodostamaan kuva muurin ja vallin rakenteesta kaivamalla kulloinkin tarkoituksenmukaisesta kohdasta ilman, että kaivettuja alueita kaivettiin tarkasti koordinaatiston tasa- tai puolimetrien mukaan tai että paljastuneita profiileja hiottiin suoriksi. Sen sijaan kaivetut alueet luonnollisesti sidottiin koordinaatistoon ja oleellisena pidetyiltä osin vaaittiin. Synnä tähän oli ennen muuta käytettävissä ollut aika, hanke tuli allekirjoittaneellekin yllätyksellisenä lisänä kesäohjelmaan, toisaalta katsottiin että valitulla menettelyllä selville saadaan oleellisin muurin ja vallin rakenteesta. Myöhemmin tehdyt koekuopat porttikäytävän ulkolaidalle (ks. kartta 1) toteutettiin lapiokaivuna. Kuoppien sijainti mitattiin käytävän sisäpihan puoleisten poikkimuurien ulkolaidalta, eikä niitä siis sidottu aiemmin käytettyyn koordinaatistoon. Seuraavassa pyritään antamaan kuva kohteesta ja tehdyistä töistä rakenteittain ja kokonaisuuksien mukaan, ei enää ajallisessa järjestyksessä, kuten alkuvaiheiden kuvauksessa.

VALLIN RAKENNE

Koneella tehdyn pintamaanpoiston jälkeen paljastui jokseenkin puhdas hiesumainen täytemaa. Koska mitään rakenteita ei ollut havaittavissa, poistettiin vallin maata koneellisesti noin metrin paksuisesti. Ylimmillään vallin korkeus kaivetulla kohdalla oli noin 8,40 m kohdassa $x = 111/y = 10$. Tämän alla välillä 100,50 – 104 oli ylimmän täytemaakerroksen paksuus noin 90 – 100 cm. Tämän pohjoispuolella kerros sekoittui myöhemmin todettuun poikkimuuria peittäneeseen täytekiveykseen, joka siis tällä kohtaa länsilounaista profiilia, ja selvästi tavatun poikkimuurikiveyksen yläpuolella, ulottui kauemmas vallin sisäpuolelle kuin poikkimuurin sisäreuna, siis osin myöhemmin paljastuneen tasanteen käyttötason päälle. Ylimmän täytemaakerroksen alla oli pohjoiseen/sisäpihaa kohti oheneva likaantunut täytemaakerros. Pääosin punertavaa karkeampaa hiekkaa, satunnaisesti hiesua ja tummempia linssimäisiä laikkuja sisältäneen kerroksen paksuus kaivetun alueen länsilounaisessa vallin poikkileikkausprofiilissa oli myöhempään tasannemaiseen käyttötasoon verrattuna noin 100 – 20 cm. Maan seassa oli myös pieniä tiilen ja laastin muruja. Lisäksi tästä alemmasta täyttökerroksesta tavattiin yksi pajatakoisen naulan kanta (löytö 1). Näiden kahden ylimmän täyttökerroksen välissä kulki yhtenäinen tumma juova. Sen tulkittiin olevan kerrallinen maanpinta, joka on varsin pitkään ollut esillä. Vallin profiili ja sen kerrokset on esitetty kuvataulussa 1. Havainnekooste vallin rakenteesta on esitetty kartassa 5.

Paljastettaessa lapiokaivulla käytävämuurin kiveyksen sisäpintaa havaittiin 30 – 40 cm kone- ja lapiokaivetun tason alapuolella voimakkaan tumma vaakasuora juova noin kohdassa 101,50-102/11,50. Juovan paksuus oli 2 – 3 cm. Kun vastaava tumma kerros tuli vastaan myös lähelle poikkimuuria tehdyssä koepistossa, poistettiin lapiolla juovan yläpuolinen täyttökerros (alemman täyttökerroksen alaosa) muurikiveyksen muotoa noudatellen. Jotta kivet eivät pääsisi liikkumaan paikoiltaan, ei muurikiviä kaivettu paljaaksi, vaan niiden viereen jätettiin kapea maakerros. Tumman kerroksen pinta paljastettiin lastalla kaivaen ensin käytävämuurin suuntaisesti, aivan sen viereltä noin puolen metrin levyisenä kaistaleena, joka levennettiin poikkimuurin sisäpuolella noin puolitoista metriä leveäksi alueeksi (kartta 3, kuvataulu 2). Kyseessä osoittautui olevan osa yhtenäistä käyttötasoa, joka muodosti tasanteen noin 6,30 m korkeudelle merenpinnasta eli noin 1,3 – 1,5 metriä viereisen käytävän pinnasta. Taso oli hiilen ja noen tummentama, siinä oli paikoin savea, ei kuitenkaan aivan yhtenäisesti. Lisäksi tasosta löydettiin useita nauvoja, tunnistamaton rautakappale, reunapala ruskealasisesta punasaviastiasta, lyijypala ja lasinpala (löydöt 2-8) sekä aterialuuta (löydöt 9-13). Tämän käyttötason alapuolella oli noin 10 – 15 cm paksu kerros harmaata hiesumaista löydötöntä täytemaata, jonka alla oli ohut puuroskakerros, joka muistutti painunutta puuranteen pohjaa. Kerros otettiin esiin tasossa runsaan kahden ja puolen metrin pituisena ja puolisen metriä leveänä kaistaleena käytävämuurin viereltä (kartta 4, kuvataulu 2). Sama taso esiintyi myös länsilounaisessa vallin poikkileikkausprofiilissa välillä 103-104,50/10. Pääosin lastumaisen puuaineksen lisäksi oli käytävämuurin sisäpuolisella reunalla muurinsuuntainen yhtenäinen, ainakin noin 14 – 15 cm leveä puu, jolla oli pituutta ainakin noin 1,5

metriä. Kyseessä ei liene alun perin ollut kovin vankasta puusta, sillä se oli painunut kasaan niin, että lahonneella puujätteellä oli paksuutta vain puolisen senttimetriä. Tämän puun mahdollinen rakenteellinen merkitys jäi avoimeksi. Tason puuroskasta otettiin näyte.

Puuroskakerros jätettiin paikalleen lukuun ottamatta kaistaleen eteläpäätä (n. 101,50-102,50/11,50 (kartta 4)). Välittömästi puuroskan alla oli hiilen ja luun sotkema pienialainen likamaakohta, joka lienee paikalleen muualta heitettyä törkyä. Sen joukossa oli palanutta luumurenta ja yksi hammas (löytö 14). Heti tämän kerroksen alta paljastui karkean puhtaanoloisen punertavan hiekan ja kooltaan vaihtelevien nostannaisten kivien muodostama täyttökerros (kuvataulu 3). Sen paksuutta sondeerattiin, mutta sondi pysähtyi varsin pian kiviin. Yhdessä kohdassa sondi saatiin uppoamaan kivien lomasta aina 80 cm syvyyteen. Tämä vastaa noin 5,40 m korkeutta eli 60 – 60 cm korkeampaa tasoa kuin porttikäytävän kiveyksen nykyinen pinta. Vastaavan kivi-hiekkakerroksen pinta paljastui puuroskakerroksen alta myös leikkausprofiilissa välillä $x = 103 - 104,40/y = n. 10,20$ (vrt. kartta 4). Kyseessä lienee vallin pohjalla oleva alkuperäinen rakennekerros. Mitä sen alla on, ei saatu selville. Olettaa voidaan, että kyseinen kerros jatkuu alkuperäiseen maanpintaan saakka. Tämä vallissa alimpana todettu punertavan hiekan ja kiven sekainen täyttökerros on ilmeisesti suhteellisen löysää. Kiviä ei ole ladottu vaan kyseessä on muurien sisäpuolinen täyttökerros – eräänlainen kivi-hiekkapatja, vallin ydin, jonka päälle tasanne on rakennettu. Se ulottuu ainakin noin 120 cm nykyistä käytävän pintaa ylemmäs. Kuinka alas se lopulta ulottuu, ei kaivauksen aikana selvinnyt. Sondeerauksen perusteella sillä on paksuutta vähintään 80 cm.

Kaivausten aikana tehtiin maaperäkairausta. Kairaamista jouduttiin yrittämään useammasta kohdasta vallin päältä. Syynä oli törmäminen kiviin varsin varhaisessa vaiheessa (2 – 3 metrin syvyydessä). Käytävän molemmilla puolin päästiin kuitenkin aina lähes kahden metrin korkeuteen merenpinnasta (ks. liitteenä oleva pohjatutkimuskartta/Oulu, tekninen keskus, katu ja viherpalvelut 5.8.2008). Molemmilla puolilla jouduttiin tekemään useita porausyrityksiä ennen kuin päästiin tarpeeksi syvälle. Pohjatutkimuskartassa esitetyissä porauksissa törmättiin sillan länsipuolella kiviin noin korkeudessa 6,40. Kiviä oli tässä noin metrin paksuudelta, jonka jälkeen on merkitty noin 1,40 metriä paksu kivetön kerros. On kuitenkin syytä huomata, että tämäkin kerros on menty läpi kairausta lyömällä. Neljän metrin korkeudesta aina kairattuun kahteen metriin (2,32 m) on merkitty kivikerrokseksi. Itäpuolisessa kairauksessa ensimmäiset kivet tavattiin toteutuneessa kairauksessa välillä noin 6,65 – 6,45. Koko kairattu väli korkeudesta noin 5,80 aina kairauksen pohjaan (2,23 metriä) on merkitty kiviseksi. Kiveystä näyttäisi siis olevan lähes kaksi metriä nykyisen maanpinnan tason alapuolelle. Onko kivikerroksen alin osa luontaista kiveystä vai onko jo tälle etäisyydelle rannasta tehty noinkin paksua kivitäyttöä, jää avoimeksi. Ainoa havainto pohjamaasta saatiin siis porttikäytävän luoteisnurkalle poikkimuurin kupeeseen tehdystä koekuopasta (ks. alempana), missä tavattiin tiukkaa kerrostunutta kivetöntä pohjahiesua. Ennen kaivetun kohdan täyttämistä asetettiin puuroskakerroksen yläpuolelle mustaa muovia, muutama lauta ja keltapunaista muovista huomionauhaa merkiksi kaivetusta alueesta.

KÄYTÄVÄMUURI

Käytävämuurin koko rakenne on varsin pitkälle sen kaltainen, kuin mitä käytäväseinämien parhaiten säilyneistä kohdista voi päätellä. Kyseessä on kiilakivien avulla tuettu vankka rakenne. Esiin kaivetulta osaltaan (n. 101-102/12-13) käytävämuuri osoittautui noin 110 – 120 metriä paksuksi (kuvataulu 2, vrt. kartat 3-4). On mahdollista, että se on 10 – 20 cm kapeampi, sillä muurin sisäpuolella kaivettaessa ylimmät kookkaat kivet, (yläpinta noin 6,80) olivat hieman (10-15 cm) sisempänä vallissa kuin niiden alapuolella sondeerattaessa tuntuneet kivet. Näin muurin paksuus olisi metrin luokkaa. Muuri lienee rakennettu varsin yhtenäisenä, so. kivet on soviteltu toisiinsa rakennettaessa muuria ylöspäin. Tämä tarkoittanee sitä, että käytävän puoleinen seinämäpinta ei muodosta erillistä seinärakennetta, vaan muurirakenne on suhteellisen kiinteä. Luoteisosan seinämän pahimman pullistuman kohdalla voitiin kuitenkin sondeeraamalla todeta, että pullistuneiden kivien ja sisempien muurikivien välissä tuntui olevan tyhjää. Tämä merkinnee, että ainakin tällä kohtaa pullistuma johtuu muurin ulompien kivien painumisesta. Oletettavaa on, että muurin perustus ulottuu myös käytävän kohdalla puolisen metriä nykyistä maanpintaa syvemmälle, kuten portin luoteisnurkalle tehty koekuoppa osoitti (tästä alempana).

Nykyisen muurin ylimmät, hieman käytävänpuoleisia kiviä sisempänä olevat kivet, asettuvat korkeusasemaltaan selvästi korkeammalle kuin niiden sisäpuolelta tavattu tasanne. Kaivetulla alueella eroa on noin 80 cm. Kaivetulla portin luoteisosalla ylin irtonainen muurikivi on samalla korkeudella kuin vallin leikkausprofiilissa oleva sortuneen vallin yläpintaa osoittava tumma kerros, joka tosin sijaitsee pari metriä sisempänä vallissa. Sen sijaan säilynyt ehjä käytävämuuri ulottuu korkeimmillaan vain puolisen metriä paljastuneen tasanteen käyttötason yläpuolelle. Voidaan epäillä olisiko kivinen muuri tässä alun perinkään kohonnut kovin paljon korkeammalle kuin sen sisäpuolinen tasanne. Kaivetulla kohdalla ylimmät kivet olivat varsin löysässä ja kiveys epämääräinen/katkelmallinen. Sen sijaan käytävän toisella puolella se näyttää huolellisemmin tehdyttä.

Yllä olevasta käy ilmi vallin rakenne sikäli kuin se kaivauksen aikana pystyttiin selvittämään. Porttikäytävän suunnasta ja alkuperäisyydestä on Paulaharjun mittauksien perusteella ollut pientä epätietoisuutta. Nyt tehtyjen havaintojen mukaan allekirjoittaneelle jäi se käsitys, että portin suunta on alkuperäinen (vrt. Paulaharju 1968, s. 164). Myös muurit ovat alkuperäiset ainakin alaosiltaan, lukuun ottamatta aikojen saatossa tehtyjä korjailuja, jotka ilmeisesti ovat olleet varsin laajoja. On mahdollista, että Paulaharjun useamman mittakaavaltaan pienehkön ja toisistaan poikkeavan kartan perusteella tekemä laskelma kulmamittauksineen aiheuttaa lopputulokseen virheen, joka ei vastaa todellisuutta.

Vallin linnanpuoleinen osa lienee hyvin samanlainen molemmin puolin käytävää. Ylimpänä on noin metrinhökinen myöhäinen täyttömaa, jonka alla on vallin sortuneesta ulkoreunasta peräisin oleva täyttökerros. Vallin ulkosyrjän puoleisen osan rakenne on ilmeisesti erilainen. Näiltä osin tilannetta

pyrittiin selvittämään sondeeraamalla sillan kaupunginpuoleista osaa käytävän molemmin puolin. Korkeimmalla kohdalla metrinen sondi upposi vaivattomasti niin syväälle kuin se saatiin työnnettyä. Tultaessa rinnettä alaspäin sondi tapasi kiviä arviolta pari metriä nykyisen maanpinnan yläpuolella. Jos oletetaan, että alkuperäinen korkea valli on sortunut, niin myös tällä osalla on nykyisen vallin korkeimmilla kohdoin sortuneen kerroksen päällä lähes metrinen täyttömaa.

Kaivausten kuluessa Petri Malinen havaitsi läntisen käytävämuurin kaupunginpuoleisen kiveyksen reunasta n. 3 metriä sisälle päin ja noin 1,2 metrin korkeudella kiven, jossa erottuu hakkaus. Hakkaus on todennäköisesti tulkittavissa kirjaimiksi SC. Hakkauksen iästä tai merkityksestä ei ole lähempiä tietoja.

Nordmanin ja Mannarin käynnin aikana 30.6.2008 voitiin käytävämuurien pintarakenteesta havaita, että niitä on ilmeisesti entisoity huomattavilta osin. Laajimmat entisöinnit lienevät jo 1870-luvulta. Vuosina 1959 – 1960 tehdyissä korjauksissa on todennäköisesti ehostettu vanhaa entisöintiä. Nordmanin korjaussuunnitelmaan (25.7.2008) sisältyvissä allekirjoittaneen toimittamiin vallin profiilipanoraamoihin tehdyissä korjauskaavioissa ainakin korjattavaksi merkityt kohdat ovat suurimmalta osalta vallin myöhempien korjausten aikaista työtä.

PORTTIKÄYTÄVÄN LUOTEISNURKKA JA POIKKIMUURI

Porttikäytävän sisäpuoleisen pään viimeiset kivet muodostavat käytävän molemmin puolin pienen suorakulmaisen polvekkeen sisälle valliin päin. Polvekkeen syvyys on n. 30 – 40 cm ja pituus sisäpuolelle eli pohjoisluoteeseen päin on noin 70 cm. Metallipuikolla sondeerattaessa voitiin todeta kiveyksen kääntyvän jokseenkin suorakulmaisesti käytävästä poispäin kohti länsilounasta. Havainnon varmistamiseksi kaivettiin tasoa $x = 104 - 106,5$ alaspäin niin, että yhtenäisen poikkiseinämään selvästi kuuluva ylin kivi tavattiin syvyydessä 5,91 m (kuvataulu 6, vrt. kartta 3). Seinämän ulkoreunaa tasolla $x = n. 105,70$ kaivettiin esille runsaan metrin verran välillä $y = 10,40 - 11,60$ ylimmän kiven pinnasta noin 60 cm alaspäin eli korkeuteen 5,30 saakka. Tuossa vaiheessa kaivu lopetettiin, mutta kiveyksen voitiin sondilla todeta ulottuvan selvästi alemmas.

Poikkiseinämän ylimmän kiven päällä tavattiin kohdassa n. 105,50/11,10 murentunutta laastia oleva kohta, jonka halkaisija oli vajaat 20 cm. Laastia otettiin näytteeksi. Muualla muurikiveyksissä laastia ei käytännössä tavattu tai laastijäämät olivat hyvin heikkoja.

Muurikiveyksen pohjan määrittämiseksi päätettiin avata pieni koekuoppa luoteisen käytävämuurin sisäpuoleiseen kulmaukseen, missä ei tarvinnut poistaa paksua vallikerrosta eikä rikkoa portin

käytäväkiveystä. Muurin sisäkulmauksessa paljastui nykyisen maan tasolla käytäväkiveyksen itäreunaltaan rajoittama tiilipinta, jonka korkein kohta oli hieman käytäväkiveyksen yläpuolella (kuvataulu 4, vrt. kartat 3 ja 5). Vaikka tavatut tiilet olivat ainakin paljastuneelta pinnaltaan murskaantuneet, ne täyttivät kulmauksen kolon niin, että kyseessä tulkittiin olevan alun perin yhtenäinen ja alkuperäinen tiilikiveys. Tähän viittaa etenkin se, että ainakin pinnassa olevista tiilistä yksi näyttää olevan osin muurikiveyksen sisässä. Samoin se, että tiiliosa nousee nykyistä maanpintaa korkeammalle, etenkin paremmin suojassa olleen muurin vierellä, viittaa kyseessä olleen nyt jäljellä olevaa korkeamman tiilirakenteen. Tiilikerroksen paksuutta ei selvitetty. Tiilialue jätettiin paikoilleen. Muurikulmauksen kaivamisen jälkeen näkyvillä olleet tiilet peitettiin irtomaalla.

Muurikiveyksen uloimman kulman ulkolaidalle kaivettiin tiilipintaa vahingoittamatta pieni koekuoppa (40-50 x 40-50 cm). Koekuopan lounaisessa ja luoteisessa profiilissa erottui luontaisen kerrostuneen pohjahiekan/hiesun yläpinta 4,68 m korkeudella eli noin 25 cm nykyisen maanpinnan tason alapuolella (vrt. kuvataulu 5). Sen pinnalla ollut täyttömaa ei ollut tummaksi värjäytynyt, kuten yleensä pitkään näkyvillä ollut maanpinnan käyttötaso on. Alin kivi on upotettu pohjahiesuun noin 27 – 30 cm havaitun pohjamaan pinnan alapuolelle. Ainakin tuo muurirakenteen kulmalla ollut alin kivi on kaivettu pohjamaahan niin, että pohjamaata ei ole kaivettu juuri lainkaan enempää kuin tarvittu – pohjamaan ja alimman kiven välissä juuri ja juuri erottui parisen senttimetriä leveä sekoittuneen maan pysty raita.

Ylempänä vallin sisällä tehtyjen havaintojen perusteella on poikkimuurin paksuus samaa luokkaa kuin porttikäytävän sivumuuri eli noin metri.

Mainittakoon vielä, että käytävän vastakkaisella koillispuolella voitiin sondeeraamalla todeta tuntuva samantapaisen muurin kiveystä. Tätä aluetta ei kuitenkaan paljastettu.

PORTTIKÄYTÄVÄN ULKONURKAT (1.7.)

Koekaivu aloitettiin mittaamalla läntisen käytäväseinän pihanpuoleisesta päästä eli muurin sisäpäässä olevan polvekkeen sisäpihan puoleisesta poikkimuurin ulkoreunasta kirjallisten tietojen mukainen porttikäytävän pituus eli 14,15 metriä (24 kyynärää, kirjallisuudesta lähemmin ks. kohta Tulkintaa) käytäväseinän suuntaisesti. Tämän jälkeen kaivettiin mittapisteestä lukien välille 13,90 – 14,90 metriä noin puolenmetrin levyinen kaivanto, joka sijoitettiin niin, että se ulottui osin muurin käytäväreunan yli käytävän länsireunaan ja osin muurin kohdalle. Oletuksena oli, että paikalla tavoitettaisiin alkuperäinen pohjamaa samalla tavoin kuin saman muurin sisäpihan puoleisessa päässä. Kaivannon pohjoisluoteisessa päässä, noin kohdassa 13,90 – 14,15, tuli noin 20 cm syvyydessä esiin kookas kivi ja 40 cm syvyydessä laastia. Kiven alla tuntui ainakin 1 – 2 kookasta kiveä. Kivien lomassa oli hieman mm. samanlaista

punertavaa hiekkaa, jota aiemman koekaivauksen aikana löytyi alimmasta ns. kivi-hiekkatäytekerroksesta. Kaivannon eteläosassa oli erikokoisia kiviä epämääräisessä järjestyksessä ja näiden välissä sekoittunutta maata, jonka joukossa oli myös savea. Kaivannon eteläpäättä kaivettiin vielä noin 20 cm alaspäin, kunnes kivet estivät kaivun alemmas. Alkuperäistä pohjamaata ei tavattu. Vaikutelmaksi jäi, että paikalla on vallin ulkoreunan ulkopuolelle ulottuva täytekerros/-kiveys. Metallipuikolla sondeerattaessa täytekievyyksen voitiin todeta jatkuvan selvästi syvemmälle. Täyteasta tavattiin yksi aterialuu (löytö 15).

Seuraavaksi kaivantoa laajennettiin kohti sisäpihaa avaamalla väli 13,30 – 13,90. Muurin nykyisen paikallaan ja näkyvässä olevan alimman kiven ulkoreuna on noin kohdassa 13,30. Sen eteläpuolelta tavattiin laastia ja tiiltä heti pintamullan poiston jälkeen. Laasti-tiilitason yläpinta oli viitisen senttimetriä viereisen käytävän pintakiveyksen yläpuolella (ks. kuvataulu 8, sijainnista vrt. kuvataulu 7 ja kartta 1). Laasti-tiilikerros jatkui maanpinnan tasossa aina mittanauhan kohdalle 13,80 metriä asti, minkä jälkeen erottui profiilissa epämääräistä laastia ja tiiltä hieman selvemmin aina kohdalle noin 14,00 – 14,10 saakka. Mahdollisesti ensimmäisessä avauksessa kaivettiin tämän tason läpi ja laasti ja tiili havaittiin vasta hieman syvemmällä. Nämä syvemmällä olleet havainnot eivät kuitenkaan suoraan näyttäneet liittyvän ylempään ja jokseenkin yhtenäiseen laasti-tiilitasoon.

Portin itäpuolella kaivu tehtiin vastaavalla tavalla kuin länsipuolella. Tosin sillä erotuksella, että nyt kaivanto avattiin alun perin alkaen poistamalla maata viimeisen seinämäprofiilissa näkyvillä olleen kiven päältä alkaen kohdalla 12,80 metriä ja jatkuen tästä kohti etelää. Kiven uloin pää oli kohdassa noin 13,10 metriä. Mittauksen nollapisteinä oli itäpuolisen käytävän uloin sisäpihan puoleinen poikkimuurin sivu. Paikalle avatun alueen pituus oli 1,3 metriä, välillä 12,80 – 14,10 metriä. Leveys oli noin 50 cm käytävän pintakiveyksen itäreunasta kohti itää sisälle valliin päin. Pintamullan poiston jälkeen paljastui edellistä selvempi ja yhtenäisempi kerros, jossa oli runsaasti laastia ja murentunutta tiiltä. Ainakin yksi tiilikivi paljastui vielä hahmollaan. Osa laastista oli osittain paljastetun kiven vierellä, sen itäpuolella, osa laasti-tiilikerroksesta jatkui aina kohdalle n. 13,70 (ks. kuvataulu 9, sijainnista vrt. kuvataulu 7 ja kartta 1). Etenkin kiven itäpuolella oleva laasti antoi vaikutelman, että sen päällä olisi ollut itään kääntynyt kiveys. Lasti-tiilikerroksen jälkeen (etelään päin) oli sekoittunutta maata, jossa muutamia pieniä kiviä. Paljastetun tason eteläreunalla oli nykyisen jalkakäytävän pinnoittamiseen käytettyä harmaata kivimurskaa. Länsireunaa rajasi porttikäytävän modernin pintakiveyksen reuna. Näkyvillä ollut uloin seinämäkivi ulottui noin 17-18 cm viereisen käytävän pinnan yläpuolelle. Hahmollaan ollut tiili oli noin 15 cm käytävän pintaa ylempänä, samoin muurikiven vierellä ollut laasti. Kokonaisuudessaan laasti-tiilikerros vietti loivasti etelään. On mahdollista, että sen uloin osa on tuhoutunut modernia käytävää tehtäessä. Toisaalta laasti-tiilitaso rajautui varsin selvästi kohdalla 13,70 ja sen ulkopuolella ollut täytemaa ei vaikuttanut olleen kaivelun kohteena jalkakäytävää tehtäessä. Avatun kaivannon itäprofiilia kolottiin niin, että laasti-tiilikerroksen voitiin todeta olevan tällä kohtaa leveydeltään ainakin noin 70 cm. Mainitun

kerroksen eteläreunalta sekoittuneesta maasta tavattiin yksi aterialuun kappale (löytö 16). Sen sijainti viittaisi siihen, ettei laasti-tiilitaso ole juuri ulommas jatkunut.

Kummassakin nyt tehdyssä kaivannossa tavattiin vastaavantapaiset laasti-tiilitasot kuin aiemmin porttikäytävän luoteisen osan kulmauksessa tavattu tiilitaso. Nähdäkseni ne osoittavat, että vielä nykyisinkin paikallaan olevat käytävämuurin uloimmat ja alimmat kivet ovat alkuperäisillä paikoillaan. Näin meillä on tiedossa käytävän kivimuurien alkuperäinen pituus. Luonnonkivimuurin pituus on noin 13,30 metriä (läntinen muuri) – 13,10 metriä (itäinen muuri). Sisäpihan puolella läntisen muurin kulmauksesta tavattu tiilikerrokset rajoittui kivimuurin kulmaan ja oli alaltaan n. 35 x 60-70 cm. Vallin ulkoreunan käytävän päistä tavattujen laasti-tiilikerrosten ala ei nyt tehdyn kaivun aikana paljastunut kokonaisuudessaan. Pituutta niillä on vähintään 60 cm. Itäisemmällä on leveyttä ainakin noin 60 – 70 cm. Kun kyseessä ovat ilmeisesti jonkinlaiset porttirakennelmien sivuosien pohjat/perustukset, ne on luontevaa laskea mukaan käytävän kokonaispituuteen. Näin päästään varsin lähelle kirjallisten lähteiden ilmoittamaa 14,15 metriä. Nyt käytössä olevilla tiedoilla voitaisiin spekuloida sillä onko varsinainen muuri ollut hieman sisempänä kuin itse portti. Sinänsä se voisi olla mahdollista, mutta muurin pitkistä ulkosivuista ei toistaiseksi ole yksiselitteisen pitäviä havaintoja.

HAVAINNOT PORTIN ULKOPÄÄSTÄ JA VALLEISTA (1.7.)

Verrattaessa porttia ja nykyisen vallin suuntaa kiinnittyy huomio siihen, että itäinen vallinosa näyttäisi kääntyvän itäpäältäään kohti etelää. Sen sijaan portin länsipuolisen vallin suunta on jokseenkin suorakulmaisesti kohti porttia. Läntisen portin uloimpien käytäväkivien kohdalta länsipuolisesta vallista ei sondeerattaessa tavattu sellaista yhtenäistä kiveystä, joka voitaisiin tulkita vallin ulkomuuriksi. Kookkaampia kiviä tuntui hieman sisempänä vallissa.

Itäisessä vallissa on lähellä porttia näkyvillä suhteellisen ehjää muurimaista kiveystä, jonka suunta ei kuitenkaan ole kohti portin nykyisin näkyvillä olevia uloimpia kiviä, vaan hieman taemmas/sisemmäs. Itäisen vallin itäpäässä on esillä useita paikaltaan siirtyneitä kookkaita kiviä noin 34 – 36 metrin päässä porttikäytävästä. Nämä puolestaan ovat edellä kuvattuja muurikiviä ulompana. Rinnettä sondeerattiin portin itäpuolelta noin 1,5 – 2 metrin päässä käytävämuurista, jolloin tavattiin kookkaalta tuntuvaa kiveystä. Paikalle tehtiin pieni kenttälapion levyinen koepisto, jolla poikkirinteen suunnassa oli pituutta noin 40 cm. Kuopan yläreunassa paljastui osa kookasta kiveä. Kun kuoppaa sondeerattiin alaspäin, oltiin tapaavinaan selvemmin kiveyksen reunaa arviolta noin tasolla 12,50. Yhtenäinen, yläosaltaan vain vähän sisäpihan suuntaan kallistuvaa kiveystä tuntui aina n. 80 cm syvyyteen eli arviolta lähes viereisen käytävän tasoon saakka. Paikka merkittiin väliaikaisesti sondilla ja sen päähän asetetulla työhanskalla. Linjaa tarkasteltaessa vaikutti siltä, että kyseinen kohta sopisi vallin länsiosan perussuuntaan ja vallin

itäosassa esillä olevaan seinämämäiseen edellä mainittuun muurinkatkelmaan. Tämä linja on kuitenkin vähintään puolisen metriä (60 – 80 cm) taempana kuin portin uloimmat kivet. Laasti-tiilikerrosten ulkoreunaan etäisyys on vielä suurempi. Mikäli havainnot ovat edes suuntaa-antavia todellisesta rakenteesta, on mahdollista, että nykyisen itäisen vallin itäosassa on säilynyt kaakkoisen tornin perustusta.

TULKINTAA JA HIEMAN SPEKULOINTIA

Oulun kaupungin historian varhaisvaiheista kirjoittanut A. H. Virkkunen (1913, s. 362-363) ilmoittaa linnan eteläisen vallin kivimuurin pituudeksi 57 kyynärää (33,85 m) ja korkeudeksi 7 kyynärää (4,15 m). Muurin paksuuden hän toteaa olevan 2,5 jalkaa (n. 75 cm). Edelleen hän kertoo, että ”*vallin, samoin kuin kivimuurinkin alitse juoksi pitkä holvattu porttikäytävä*”, joka ”*v:lta 1650 säilyneen tiedon mukaan*”, oli 24 kyynärää (14,25 m) pitkä ja 6 kyynärää (3,55 m) korkea (vuosi 1650 viittaa ilmeisesti linnan säilyneisiin tileihin tai linnan rakentamista koskeneeseen kirjeenvaihtoon, vrt. Virkkunen 1913. s. 364 ja 360 alaviitteet sekä Aspelin 1883, s. 468 jälkimmäinen alaviite). Virkkunen kertoo myös, että ”*eteläpuolella linna oli vielä varustettu ympärismuurin sisäpuolella olevalla melkein muurin pituisella ja korkuisella jotenkin leveällä multavallilla*”. Virkkunen lainaa vielä käyttämänsä Cedersparren vuodelta 1731 olevan asemakartan selityksiä, joiden mukaan sisäpuolelta muuri oli vielä Cedersparren aikaan 5-6 jalkaa (150 – 180 cm) korkea. Lisäksi muurin ulkosivulla oli 1730-luvulla ollut näkyvissä useita aukkoja, ilmeisesti holvattujen ampumasuojien jäännöksiä. Virkkusen kuvaus vastaa lähes sanatarkasti aiempaa J. R. Aspelinin (1883, s. 46) kirjoittamaa kuvausta, joka kuuluu ”*...paitsi eteläpuolinen, jonka turvana oli kivimuuri, 57 kyynärää pitkä 7 k. korkea ja 2,5 jalkaa paksu, suora kuten kaikki hakulitkin; sen sisäpuolella oli vielä melkein yhtä korkea vanha ruohottunut multavalli*”. Vesiportin Aspelin (s. 47) olettaa olleen ”*pitkässä holvissa, joka linnanpihalta vei eteläpuolisen vallin ja muurin alta linnan laivasillalle sataman koh'alle*”. Virkkusen käyttämien lähteiden mukaan eteläpuolinen pitkä ”*pituusmuuri*” olisi valmistunut kesällä 1607. Samaan aikaan on holvattu porttikäytävä vallin alapuolella (Virkkunen 1913, s. 352).

Karttojen antama informaatio on varsin niukkaa. Kaupunkia esittäviä vanhoja karttoja on listattu ja julkaistu muun muassa Oulun kaupunkiarkeologisessa inventoinnissa (Mökkönen & Ikonen 2002, kuvat 1-5; kuvat tosin tältä kannalta epätarkkoja) sekä useissa kaupungin historiaa käsittelevissä teoksissa (mm. Paulaharju 1968). Alkuperäistä kartta-aineistoa ei ole käytetty, vaan vanhimpien karttojen osalta vertailua on tehty Oulun kaupungin teknisen keskuksen karttapalveluiden Pohjois-Pohjanmaan museolle toimittaman sähköisen aineiston perusteella, josta esimerkiksi kannen kuva. Virkkusen mainitsemaa ja käyttämää ns. Cedersparren karttaa ei kaupunkia kuvaavissa julkaisuissa ole lähemmin esitelty, se ei sisälly mainittuun vuoden 2002 inventointiin, ei myöskään 2007 tehtyyn inventoinnin täydennykseen. Tätä kirjoitettaessa Cedersparren kartan taustaa ei ole ollut mahdollista tarkemmin selvittää.

Niukat kirjalliset ja kartografiset tiedot sopivat erinomaisesti nyt tehtyihin kaivaushavaintoihin vain yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Tämä poikkeus on kivimuurin pituus. Sekä Aspelin että Snellman ilmoittavat sen olevan noin 34 metriä (57 kyynärää). Eteläisen vallin kokonaispituus on kuitenkin lähes 80 metriä. Historioitsijoiden mainitsema kivimuurin pituus vastaa kyllä mittaa porttikäytävästä kauimpana idässä nykyisin näkyvillä oleviin kiviin. Sen sijaan ilmoitettu mitta on vain noin puolet koko eteläisen vallin pituudesta. Asiaa voi selittää Claes Claessonin asemakaavaluonnos vuodelta 1649 (vrt. tämän kertomuksen kansi). Siinä etelävallin itäosa on merkitty vastaavalla punaisella kuin kivinen kansliarakennus ja siitä etelävalliin ulottunut muuri. Sen sijaan läntiseen vallinosaan on merkitty vihreä valli ja sen ulkoreunalle punainen kapea (kivi)muuri (vrt. tämän kertomuksen kansikuva). Samantapainen eroavaisuus esiintyy myös Jacob Faggotin kopiassa Claessonin ko. kartasta (Virkkunen 1953, liitekartta ss. 112-113). Samoin Claessonin vuoden 1651 regulointisuunnitelmaportissa vallin itä- ja länsiosa on merkitty erilaisin merkinnöin. Siinä itäosan merkintä vastaa lähinnä linnan rakennusten merkitsemistapaa. Voisiko karttamerkintöjen ero selittyä sillä, että vallin osat ovat rakenteellisesti poikenneet toisistaan? Näitä eroja kartoissa ei huomattu alustavaa raporttia kirjoitettaessa. Maaperäkairauksen perusteella ei tästä seikasta voida vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Vaikka itäisen kairauksen perusteella voisikin ounastella, että itäinen valli on kokonaisuudessaan kivikkoisempi kuin läntinen valli, että kiveys alkaisi hieman ylempää (ellei kyseessä ole rakenteesta sortuneet kivet) ja että kiveys olisi yhtenäisempi (tosin myös läntisellä kivettömällä jaksolla on myös tarvittu terän lyömistä). Toisaalta kairauksessa saatiin viitteitä, jotka viittaavat myös itäisellä vallinosalla olleen samantapaisen tasanteen kuin länsipuolen kaivauksessa tavattu.

Paljastetuilta osiltaan tasanteen tumma käyttötaso rajoittui käytävä- ja poikkimuriin. Sitä kuinka pitkälle se ulottui vallin ulkoreunaa kohti, ei kaivaustyössä voitu selvittää. Uusittavan porttikäytävän yli kulkevan sillan perustuksia varten tehtiin kaivausten aikana maaperäkairausta molemmin puolin sillaa keskellä vallin päällä kulkevaa polkua. Kairauksen aikana pantiin merkille sillan länsipuolelta sillasta 2,20 metrin päässä noin kahden metrin syvyydessä kesken jääneessä kairauksessa tavattu tumma kerros. Sen syvyys on varsin lähellä kaivauksessa todettua käyttötasoa tasoa (n. $8,20 - 2,00 = 6,20$). Sillan itäpuolella noin 1,5 metriä sillasta tehty kairaus tapasi vastaavan tason 1,80 metrin syvyydessä lähes tarkalleen samalta syvyydeltä kuin kaivauksin tavattu tasanteen taso ($8,10 - 1,80 = 6,30$ m). Mikäli näihin kahteen havaintoon on luottamista, voidaan tasanteen ajatella ulottuneen ainakin nykyisen vallin puoliväliin saakka. On huomattava, että pohjatutkimuskartassa esitetyissä toteutuneissa kairauksissa kiviä tavattiin hieman tämän kerroksen yläpuolelta. Vaikka kairauksessa tavattujen tummien kerrosten korkeus vastaa lähinnä paljastettua käyttötasoa, voivat ne myös olla kahden ylimmän täyttökerroksen välistä tummaa kerrosta, 1715 jälkeistä maanpintaa.

Kaupunkia esittäviin vanhimpiin karttoihin on säännönmukaisesti merkitty sisäpihan puoleiset lyhyet poikkimuurit molemmin puolin porttikäytävän päätä. Näille sisäpihan puoleisille poikkimuureille saatiin koekaivausten aikana vahvistus; läntinen muuri osin paljastettiin ja itäisen olemassaolo voitiin havaita sondeeraamalla. Kyseessä ovat portinpieltä tukeneet muurit. Näiden alkuperäisestä korkeudesta ei saatu selvyyttä, mutta niiden ei ole välttämättä tarvinnut olla juuri, jos lainkaan, vallin sisäpuolelta tavattua tasannetta korkeampia. Kivimuurin paksuudeksi mainittu 2,5 jalkaa on 25 – 30 cm vähemmän, kuin käytävämuurin paksuudeksi nyt todettiin. Lähteissä mainittu mitta saattaa tarkoittaa vallin ulkosyrjän kiveyksen paksuutta, joka on voinut jonkin verran poiketa käytävämuurien paksuudesta.

Virkkusen mukaan antaa Cedersparre vallin sisäpuolen maavallille korkeuden 5 – 6 jalkaa, mikä vastaa korkeudeltaan sitä sortunutta käyttötasanteen yläpuolista alemman täyttökerroksen pintaa, joka sijaitti kerralliseksi maanpinnaksi tulkitun tumman juovan kohdalla. Juovan alapuolinen likaantunut täyttömaa on todennäköisesti peräisin vallin ulkoreunan tasannetta korkeammalle ulottuneesta vallinosasta. Se oli paljolti samantapaista punertavaa hiekkaa, kuin puuroskakerroksen alapuolelta tavattu hiekka, mikä viittaa siihen, että kyse todella on rakennusvaiheessa käytetystä hiekasta. Kun alemman täyttömaan peittämän käyttötasanteen pinta oli hiilen ja noen tummentama, on ilmeistä, että se liittyy johonkin linnan paloista, jolloin ainakin muutamat linnanpihan rakennuksista paloivat (Aspelin 1883, s. 54) tai ilmeisemmin isonvihan aikana keväällä 1715 venäläisten toimesta tapahtuneeseen linnan hävitykseen. Etenkin viime mainittu sopisi siihen, että tasanteen käyttötasanteen pinta oli ehjä ja sekaantumaton, mikä viittaisi suhteellisen nopeasti tapahtuneeseen peittymiseen, jonka jälkeen rakenteita ei enää ole kunnostettu.

Nyt kaivettu alue ei ulottunut vallin ulompaan, kaupungin puoleiseen puoliskoon, joten sen rakenteesta ei voida esittää konkreettisia havaintoja. Samoihin lähteisiin viitaten sekä Aspelin että Virkkunen kuvaavat yhtäpitävästi linnan eteläistä sivua. Rakenne voidaan tiivistäen esittää niin, että ulompana on ollut kivimuri, jonka korkeus on ollut noin neljä metriä. Kivimuurin sisäpuolella on ollut matalampi maavalli, joka on ollut lähes muurin mittainen ja suhteellisen leveä. Tuo maavalli sopii mainiosti kaivauksissa havaituksi tasanteeksi, jonka korkeus nykyisestä maanpinnasta on noin 1,5 metriä. Kun vielä otetaan huomioon, että maasto ja samalla käytävän alapinta nykyisellään laskee sisäpihalta kohti ulompaa porttia noin 80 cm, voidaan tasanteen ja ulkomuurin yläpinnan korkeuseroksi arvioida parisen metriä. Tämä tietysti edellyttää, että lähteissä mainittu muurin korkeus on mitattu muurin ulkoa alarinteen puolelta. Muurin korkein osa, noin kaksi metriä takanaan olevaa tasannetta korkeampi, tuskin on ollut takaa tukematta. Ilmeistä on, että sen takana on ollut nyt tavattua tasannetta korkeampi maavalli, joka sortuneena muodostaa kaivauksissa vallin leikkausprofiilissa havaitun toisen eli alemman täyttökerroksen. Luontevaa olisi myös olettaa, että ulkomuurin sisäpuolella on ollut nyt tavattua tasannetta korkeampi koroke, joka olisi esimerkiksi voinut toimia ampumatasanteena, sillä nyt tavatun sisäpuolisen tasanteen ja ulkomuurin välinen korkeusero on muutoin liian suuri.

Tasanteen käyttökerroksen alapuolinen, siitä ohuen hiesukerroksen erottama, puuroskakerros on tulkittavissa rakennusaikaiseksi, kesä 1607(?), jätekerrokseksi, joka on syntynyt veistettäessä rakennuspuuta paikalla. Koska tasanteella on tuskin veistetty sisäpihan rakennusten hirsiiä, voidaan olettaa, että kyse on vallissa olleissa rakenteissa käytetyn puun veistojätteestä. Puut ovat voineet olla vaikkapa tukemassa kivisen ulkomuurin takana ollutta korkeammalle ulottunutta täytemaata.

Käytävämuurin läntiseen ulkopieleen tehdyn koekuopan perusteella vallin ulkoreunan perustukseksi on saaren reunalle koottu kivi-/maatäytettä. Sen sijaan vallin sisäreuna on perustettu luontaiseen pohjamaahan osin siihen upottaen, kuten käytävän pohjoispään länsipuolelle tehty koekuoppa osoitti. Mielenkiintoinen on Virkkusen ja Aspelinin kuvaus siitä, kuinka pitkä holvattu porttikäytävä kulki vallin ja kivimuurin alta. Tämän voisi tulkita viittaavan vallin rakenteen erilaisuuteen; sisempään maavalliin ja ulkolaidan muuriin. Holvin korkeus on Aspelinin ja Virkkusen mukaan kyynärän matalampi kuin itse ulkomuuri, mikä sekin osoittaa, että käytävä on ollut jollakin tapaa katettu. Käytävän molemmin puolin olevat taemmat yläkiveykset voisivat selittyä pitämällä niitä jonkinlaisen (kevyen?) holvirakenteen tukina. Mikäli porttikäytävä on ollut ”holvattu” koko pituudeltaan, on matalammalla olevan tasanteen kohdalla voinut olla puinen holvi. Sellaisella on kuitenkin vaikea ajatella olevan käytännöllistä tarkoitusta. Toinen mahdollisuus on, että porttikäytävä on ollut vain ulommalta osaltaan holvattu, että sisäpihan puolella olevan tasanteen leveydeltä käytävä on ollut katettuna puusillalla, joka on mahdollistanut liikkumisen tasanteella käytävän yli. Kolmantena mahdollisuutena voidaan ajatella, että käytävän päistä tavatut tiili-laastialueet liittyvätkin ei vain porttirakenteisiin vaan portti ja holvirakenteisiin. Tällöin voisi ajatella, että käytävää olisi kattanut kokopitkä tiiliholvi. Muurin paksun osan yläkorkeudeksi mitattiin noin 6,85 m mikä alimmillaankin on noin kaksi metriä korkeammalla kuin käytävän alkuperäinen maapinta. Tiiliholvi olisi voinut hyvin tukeutua näihin. Tässä tapauksessa käytävän reunoilla ylimpänä ja taempana näkyvät kivet olisivat myöhempää perua, todennäköisimmin tehty 1870-luvulla estämään vallin korotukseksi tuodun täytemaan valumista porttikäytävään. Nyt kaivetulla alueella niiden rakenteellisesta suhteesta alempaan paksuun muuriin ei saatu selvyyttä. Mahdolliseen kokopitkään tiiliholviin voisi viitata alemman täyttökerroksen sisältämä tiilenmuru, joka kuitenkin oli varsin vähäistä. Valitettavasti tiedossa ei ole mitä on ollut nykyisen käytäväkiveyksen paikalla tai mitä sen alla vielä mahdollisesti on säilynyt. Onko paikalla esimerkiksi ollut runsaasti tiilijätettä? Kokonaan katetun porttikäytävän puolesta puhuu Märten Linderothin Oulun linnaa kuvaavassa kartassa vuodelta 1669 oleva koko käytävän pituudelle merkitty holvia kuvaava kaariviivamerkintä, jollainen on myös linnan pääportin merkinä (vrt. esim. Paulaharju 1968, kuvaliite 96-97, viimeinen kuva).

Vallin poikkileikkauksessa tavattu ylin, noin metrin paksuinen täyttömaa, selittyy luontevasti 1870-luvulla maaherra Otto Nybergin aloitteesta tehdyn Linnansaaren siivouksen sekä linnanvallin ja raunioiden korjailun/ennallistamisen aikaiseksi täyttökerrokseksi. Ahti Paulaharjun mukaan Nyberg olisi

sitonut ja latonut irtonaisia kiviä takaisin omille paikoilleen (Paulaharju 1968, s. 170-1). Artturi Puustin kirjoituksessa ”Oulun linna” sanomalehti Liitossa niinkin myöhään kuin 10.8.1989 mainitaan Nybergin kohentaneen kaupunginpuoleisen puolustusmuurin jäännöksiä ja sen takaista maavallia. Siitä, mihin tuo tieto perustuu, ei ole tietoa. Paulaharjun viittaamassa Kaltion kirjoituksessa (Kaltio 7-8 1966) mainitaan vain Nybergin saama avustus linnan ehostamista varten. Nybergin toimista ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa. Mahdollisesti Oulun maakunta-arkistossa säilytettävästä Oulun lääninhallituksen arkistosta voisi selvittää jotain asiaa valaisevaa. Selvitystä Nybergin toimista etsittiin myös netistä löytyvistä vanhoista sanomalehdistä (<http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti>), mutta vallin korjaustyöt eivät näyttäneet ylittäneen tuolloista uutiskynnystä.

Jonkinlaista viitettä asiasta antavat kolme vanhaa valokuvaa (PPM negatiivihankinta 31116:5 ja 36993:8 sekä Oulun maakunta-arkisto, Werner Åströmin kokoelman kuva, joka julkaistu Johannes Snellmannin vuodelta 1737 olevan väitöskirjan painoksessa vuodelta 2000, ks. Snellmann 2000, s. 73). Nämä kuvat on otettu ennen vuotta 1873, jolloin ns. tähtitorni on rakennettu. Kuvat siis osoittavat tilannetta ennen Nybergin toimia 1870-luvun lopulla. Kuvat on kuitenkin otettu varsin kaukaa ja eri kulmista, eikä niiden perusteella linnan vallista voida tehdä kovinkaan yksityiskohtaisia havaintoja. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vallin harjalla on kulkenut polku, joka ylittänyt porttikäytävän kohdalla olleen notkelman pitkin maan pintaa. Porttikäytävän ylittävää siltaa ei vielä tuolloin ole ollut. Oulun maakunta-arkiston kuvan kanssa kuvaparin muodostaa PPM:n kuva-arkistossa oleva kuva (PPM NH 27) vuodelta 1881 Franzenin patsaan paljastamistilaisuudesta, siis Nybergin toimien jälkeen. Molemmat kuvat on otettu tuomiokirkon tornista yli lyseon kohti Linnasaarta. Kuvien merkittävimmit erot ovat molemmista päistään laajennettu lyseo, uusi Merikosken ylittävä silta, linnan kanslian kellarin päälle rakennettu tähtitorni ja vallin porttikäytävän yli kulkeva silta. Verrattaessa vallin korkeutta kuvissa näkyviin Linnansaaren makasiineihin, vaikuttaa siltä, että se nuoremmassa kuvassa olisi hieman korkeampi kuin vanhemmassa. On kuitenkin huomattava, että käytössä olleiden kuvien tarkkuus ei näiltä osin ole paras mahdollinen.

Se, että porttikäytävän kohdalle ilmestyy silta kuvien ottoajan välisenä aikana yhdessä sen 30.6. todetun seikan kanssa, että käytävämuureja on suuresti korjailtu 1870-luvun linnan kunnostamisen aikana, puoltavat käsitystä niin vallin kuin käytävämuurienkin korottamisesta 1870-luvulla. Oli miten oli, ylintä täyttökerrosta on muuten jokseenkin mahdotonta selittää, kuin juuri 1870-luvun toimilla. Vuosien 1959-60 korjausten aikana sitä, samoin kuin muurienkaan korotusta, ei ainakaan muiden linnasta olevien kuvien perusteella ole tehty. Nykymuodossaan vallin korkeus maanpinnasta on nelisen metriä, mikä vastaa vanhoja kirjallisia tietoja. Olisiko Nyberg korottanut madaltuneen vallin alkuperäiseen korkeuteensa?

YHTEENVETO

Suppean ja pikaisesti toteutetun koekaivauksen tuloksena saatiin paitsi pohjatietoa porttikäytävän korjauksen suunnitteluun myös merkittävää lisätietoa vallin rakenteesta. Ensinnäkin voitiin todeta porttikäytävän sijaitsevan alkuperäisellä paikallaan, myös sen ääripäät saatiin paikalleen suhteellisen tarkasti. Toiseksi selvisi, että käytävämuurin paksuus on noin metri ja että muurin sisäpihan puoleinen pää on osin kaivettu pohjamaahan, kun taas kaupunginpuoleisella reunalla muuria on ilmeisesti tuettu kiven ja maansekaisella täytöllä. Kolmanneksi vallin ytimen havaittiin muodostuvan punertavasta hiekasta ja kivistä koostuvasta kerroksesta. Neljänneksi paljastettiin pieni alue vallin sisäpihan puoleisella reunalla ollutta tasannetta noin 1,5 metriä maanpintaa ylempänä. Viidenneksi tämän tasanteen käyttötason alapuolelta tavattiin ohuen täyttökerroksen erottama rakennusaikainen, ilmeisesti vuodelta 1607 oleva, puuroskakerros, joka on syntynyt rakennuspuiden veistojätteen maatuessa paikalle. Kuudenneksi varmistuttiin sisäpihan puoleisista poikkimuureista käytävän molemmin puolin. Seitsemänneksi erotettiin vuoden 1715 tuhon jälkeisen sortuneen vallin pintakerros. Kahdeksanneksi todettiin 1870-luvun kunnostuksen yhteydessä vallin päälle tuotu lähes metrinen täyttökerros.

Pääosa löydöistä saatiin tasanteen käyttötasosta. Kolmen naulaa, astianpala, lyijykappale, lasinmuru ja aterialuut eivät sinällään ole kovin ajoittavia, mutta sopivat täysin kontekstiinsa.

Näiden kaivaushavaintojen perusteella voidaan niukkoja kirjallisia ja kartografisia tietoja ymmärtää aiempaa paremmin. Edelleen voidaan esittää monenlaisia arviointeja ainakin käytävää kattaneesta holvauksesta, vallin ulkoreunan rakenteesta sekä vallin itä- ja länsiosien mahdollisista rakenteellisista eroista. Näihin tuskin saadaan selitystä ilman asianmukaisia kaivaustutkimuksia.

Oulussa 13.8.2008

Mika Sarkkinen
tutkija
Pohjois-Pohjanmaan museo

Oulu, Linnansaari (1000006101)
Koekaivaus 2008
PPM PPM DG VH 3:2008:08:01-82
Kuvat: Mika Sarkkinen (ellei toisin mainita)

01	Sisäpihan porttivalli ennen kaivausta, pohjoisesta	9.6.2008
02	Kaivausalueen pintavaakitus, lounaasta, Marko Kela (MK) Petri Malinen (PM) Mika Sarkkinen (MS), kuva: Matleena Hallikainen (MH)	9.6.2008
03	Kantojen poistoa, koillisesta, PM ja MH	9.6.2008
04	Täytekerroksen poistoa, lounaasta	9.6.2008
05	Täytekerroksen poistoa koneella, etelästä	9.6.2008
06	Seinämkivien paljastusta, kaakosta, MK ja PM	9.6.2008
07	Tason puhdistusta konekaivun jälkeen etelästä, MH, PM ja MK	9.6.2008
08	Kaivausalue yleiskuva koillisesta	11.6.2008
09	Alue profiileineen idästä, MH, PM ja MK	9.6.2008
10	Alue profiileineen idästä	9.6.2008
11	Ylempi ja alempi täyttökerros alueen eteläkulmassa, idästä	9.6.2008
12	Täyttökerrokset ja niiden rajan tumma juova idästä	9.6.2008
13	Alemman täyttökerroksen poistoa, etelästä, PM	10.6.2008
14	Käyttötason yläpinta ja muuri luoteesta, PM	11.6.2008
15	Käyttötason puhdistamista lounaasta, PM, MH ja MK	11.6.2008
16	Käyttötason pinta puhdistettuna, etelästä	10.6.2008
17	Käyttötason paksuus noin 3 cm kaivannon eteläpää	11.6.2008
18	Käyttötason alapuolisen täytehiesun pinta etelästä	11.6.2008
19	Eteläpään puuroskatasoa luoteesta	11.6.2008
20	Puuroskatason pinnan puhdistus, etelästä, PM MH	11.6.2008
21	Puuroskataso puhdistettuna etelästä, PM	11.6.2008
22	Puuroskataso ja muuri lännestä	11.6.2008
23	Puuroskataso ja muuri lännestä	11.6.2008
24	Puuroskataso ja muuri luoteesta	11.6.2008
25	Puuroskataso idästä muurin päältä, panoraama	11.6.2008
26	Yhtenäinen puu muurin vierellä	11.6.2008
27	Lähikuva puuroskasta	11.6.2008
28	Puuroskan alapuolista täytettä kaivannon eteläpäässä	11.6.2008
29	Puuroskatason alapuolisen hiekka-kivikerroksen pintaa, pohjoisesta	11.6.2008
30	Puuroskatason alapuolisen hiekka-kivikerroksen pintaa ja muuria luoteesta	11.6.2008
31	Kerrosten profiilia kaivannon eteläpäässä, pohjoisesta	11.6.2008
32	Vallin profiili, idästä	11.6.2008
33	Vallin profiili, idästä	11.6.2008
34	Vallin profiilin pohjoisosa, idästä	11.6.2008
35	Vallin profiilin pohjoisosa, idästä, panoraama	11.6.2008
36	Käytävämuuri päältä etelästä	10.6.2008
37	Käytävämuuri päältä etelästä	10.6.2008
38	Läntisen käytävämuurin eteläosaa, huomaa kolmiomainen kivi, kaakosta	11.6.2008
39	Kuvan 38 kolmiomainen kivi, hakkaus SC	11.6.2008
40	Itäinen käytävämuuri, profiilipanoraama	1.7.2008
41	Läntinen käytävämuuri, profiilipanoraama	1.7.2008
42	Muurin sisäkulman puhdistus, koillisesta, MK, PM ja MH	10.6.2008
43	Tiilitaso muurin sisäkulmalla, idästä, PM kaivaa poikkimuuria, takana MK	10.6.2008
44	Tiilitaso muurin sisäkulmalla, päältä idästä	10.6.2008
45	Tiilitaso muurin sisäkulmalla, idästä	10.6.2008
46	Tiilitason vierelle muurin sisäkulmalle kaivettu koekuoppa, idästä	10.6.2008
47	Lähikuva kulman koekuopasta, koillisesta	10.6.2008
48	Lähikuva kulman koekuopasta, koillisesta	10.6.2008
49	Lähikuva kulman koekuopasta, idästä	10.6.2008

Oulu, Linnansaari (100006101)
Koekaivaus 2008
PPM PPM DG VH 3:2008:08:01-82
Kuvat: Mika Sarkkinen (ellei toisin mainita)

50	Lähikuva kulman koekuopasta, koillisesta	10.6.2008
51	Ylimmät irtokivet poikkimuurin päällä, pohjoisesta	9.6.2008
52	Poikkimuurin yläpuolista irtokiveystä, lännestä	10.6.2008
53	Poikkimuuria luoteesta	10.6.2008
54	Poikkimuuria lännestä	10.6.2008
55	Poikkimuurin laastikohta, lännestä	10.6.2008
56	Poikkimuurin laasti lähikuva	10.6.2008
57	Kaivetun tason merkitseminen ennen peittämistä pohjoisesta, PM	11.6.2008
58	Alueen täyttö koneella, lounaasta	12.6.2008
59	Alueen täyttö koneella, lounaasta	12.6.2008
60	Alueen entisöinti koneella konemies Esko Eskelinen	12.6.2008
61	Alue ennallistettuna, idästä	12.6.2008
62	Alue ennallistettuna, koillisesta	12.6.2008
63	Maaperäkairaajat vallin päällä, pohjoisesta, PM	10.6.2008
64	Sillan itäpuolelta kairauksessa tavattu tumma kerros	10.6.2008
65	Käytävän läntinen ulkokulma ennen koekaivua, kaakosta	1.7.2008
66	Kuopan eteläosassa paljastuneita kiviä, etelästä	1.7.2008
67	Kuopan eteläpää kaivettuna, etelästä	1.7.2008
68	Kuopan pohjoisosan pinnasta paljastunut tiili-laastitaso, päältä lännestä	1.7.2008
69	Kuopan pohjoisosan tiili-laastitaso, idästä	1.7.2008
70	Kuoppa kaivettuna, etelästä, huomaa syvällä oleva savi	1.7.2008
71	Käytävän itäinen ulkokulma ennen kaivua, lounaasta	1.7.2008
72	Käytävän itäkulman tiili-laastitasoa, lounaasta	1.7.2008
73	Käytävän länsikulma peitettynä itäkulma avattuna, etelästä	1.7.2008
74	Käytävän itäkulman tiili-laastitasoa, kaakosta	1.7.2008
75	Käytävän itäkulman tiili-laastitasoa, lännestä	1.7.2008
76	Käytävän itäkulman tiili-laastitasoa, päältä pohjoisesta	1.7.2008
77	Käytävän itäkulman tiili-laastitasoa enemmän avattuna, päältä lännestä	1.7.2008
78	Itäkulman avatun alueen eteläosaa enemmän avattuna, pohjoisesta	1.7.2008
79	Käytävän ulommat portinpielikivet esteen tasolla alimpana, kaakosta	1.7.2008
80	Käytävän ulommat portinpielikivet esteen tasolla alimpana, etelästä	1.7.2008
81	Pieni koekuoppa vallissa sondilla ja hanskalla merkittynä, lännestä	1.7.2008
82	Vallia ulkoportin itäpuolelta, idästä	1.7.2008

Löytöluettelo, Oulu, Linnansaari, 2008

Linnanvallin koekaivaus, M. Sarkkinen

KM-pää	KM-ala	Sijainti	Löytökohta	Päämateriaali	Materiaali	Laji	Kuvaus	Kpl	Mitat/mm	Paino gr.	Päivä
2008036:	1	2. täyttömaa	x = 101,50 y = 1045 z = 7,05 m	metalli	rauta	naula	taotun naulan kantaosa, jossa jäljellä osa varrasta	1	pituus 26 kanta 19 x 13 vartaan ø 2-3	3,3	9.6.
2008036:	2	tasanteen käyttötaso	x = 104,20 y = 11,00 z = 6,27 m	keramiikka	punasavi	astia	profiloitu reunapala, sisäpinnalla ruskea lasitus	1	64 x 29 x 9	18,7	11.6.
2008036:	3	tasanteen käyttötaso	x = 101,90 y = 11,25 z = n. 6,30 m	lasi		esinelasi(?)	loivasti kaartuva pala kirkasta lasia	1	10 x 6 x 1-2	0,4	11.6.
2008036:	4	tasanteen käyttötaso	x = n. 102,90 y = n. 11,30 z = n. 6,30	metalli	lyijy		kappale lyijylevyä/valujätettä?	1	24 x 10 x 2	3,2	11.6
2008036:	5	tasanteen käyttötaso	x = 102,35 y = 11,60 z = 6,25 m	metalli	rauta	hevosenkenkä naula	taottu litteä ovaalipäinen kärkeen kapeneva suoravartainen tasapaksu naula	1	pituus 56 paksuus 5 kantaleveys 9	10,3	11.6
2008036:	6	tasanteen käyttötaso	x = 103,95 y = 10,85 z = 6,30 m	metalli	rauta	naula	taottu ehjä naula, jonka kärki loivasti vääntynyt	1	pituus 94	12,2	11.6.
2008036:	7	tasanteen käyttötaso	x=101,5-103 y = 11,20-70 z = n. 6,30	metalli	rauta	naula	naulan vartaan katkelma	1	pituus 18	2,3	11.6.
2008036:	8	tasanteen käyttötaso	x = 104,20 y = 10,40 z = 6,37	metalli	rauta		tunnistamaton rautakappale	1		388,5	11.6

Luuluettelo, Oulu, Linnansaari, 2008

Linnanvallin koekaivaus, M. Sarkkinen

KM-pää	KM-ala	Sijainti	Löytökohta	Päämateriaali	Materiaali	Laji	Kuvaus	Kpl	Mitat/mm	Paino gr.	Päivä
2008036:	9	2. täyttömaa	poikkimuurin yläpuoli ja vierus	luu	palamaton	arterialuu		3		131,2	9.6.
2008036:	10	2. täyttömaa (ja tasanteen käyttötason yläpinta)	kaivausalue	luu	palamaton	arterialuu		18		168,2	10.6.
2008036:	11	tasanteen käyttötaso	x=101,5-103 y = 11,20-70 z = n. 6,30	luu	palamaton	arterialuu		22		64,1	11.6.
2008036:	12	tasanteen käyttötaso	x=103-104,3 y = 11,00-70 z = n. 6,30	luu	palamaton	arterialuu		10		26,1	11.6.
2008036:	13	tasanteen käyttötaso	x=103,2-104,3 y = 10,10-11 z = n. 6,35	luu	palamaton	arterialuu		11		38,4	11.6.
2008036:	14	puuroska-kerroksen alapuoli	x=101,5-101,7 y = 11,2-11,5 z = n. 6,15	luu	palanut	arterialuu	palanutta luumurenta ja yksi hammas	≈40		13,3	11.6
2008036:	15	muurin viereinen täyttömaa	rannanpuoli, länsiseinämän pään kaivanto	luu	palamaton	arterialuu		1		2,8	1.7.
2008036:	16	muurin viereinen täyttömaa	rannanpuoli, itäseinämän pään kaivanto	luu	palamaton	arterialuu		1		25,0	1.7

Näyteluettelo, Oulu, Linnansaari, 2008

Linnanvallin koekaivaus, M. Sarkkinen

Numero	Sijainti	Löytökohta	Päämateriaali	Materiaali	Laji	Kuvaus	Kpl	Mitat/mm	Paino/gr	Päivä
1	tasanteen käyttötaso	puuroskataso	puu			orgaanista ainesta rakennusaikaisesta puuroskakerroksesta			34	11.6.
2	2. täyttömaa	kaivausalue	laasti			irtonainen laastimöykky alemmasta eli 2. täyttökerroksesta	1		57	9.6.
3	Poikkimuri , ylimmän kiven päällys	x=105,50-60 y = 11.10 z = n. 5,90	laasti			rakenteellista laastia poikkimuurin ylimmän tavatun säilyneen kiven päältä	22		435	10.6.
4	rannanpuoli, läntinen kaivanto	x=103-104,3 y = 11,00-70 z = n. 6,30	laasti			pienten kivien välistä n. 40 cm maanpinnasta	10		49	1.7.

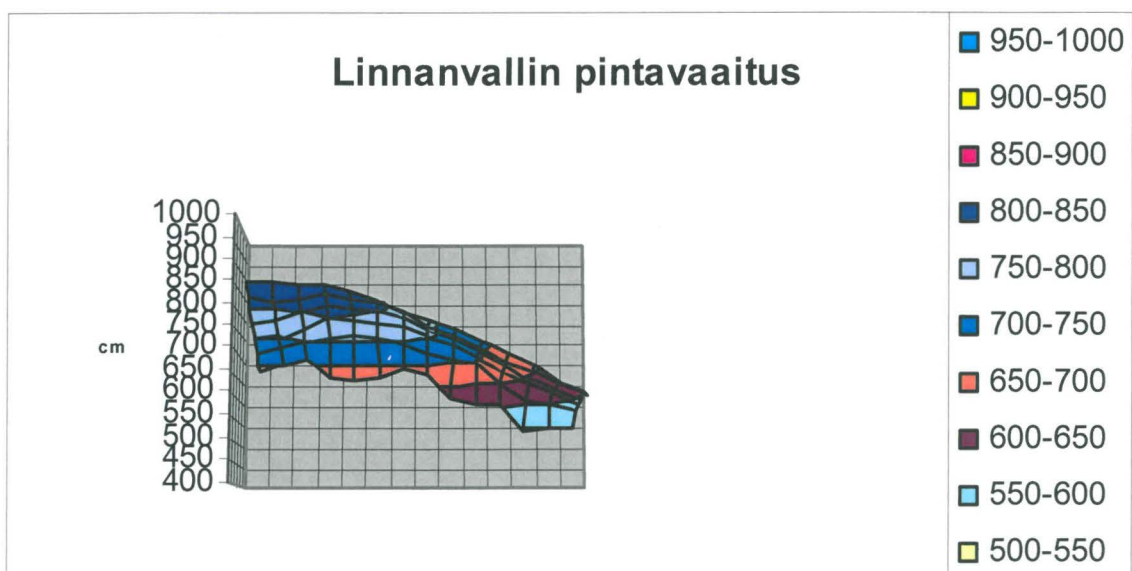
X/Y	10	10,5	11	11,5	12	12,5
106,5	591	604	596	593	582	550
106	617	626	618	617	600	548
105,5	659	652	644	642	607	541
105	683	671	671	672	649	607
104,5	711	707	706	704	697	608
104	736	735	735	732	705	624
103,5	757	757	757	752	723	679
103	780	787	784	774	745	692
102,5	804	809	802	785	758	674
102	823	819	811	794	765	663
101,5	836	828	816	799	756	672
101	839	818	798	772	747	713
100,5	842	810	777	745	734	703
100	848	821	774	774	747	690
X/Y	10	10,5	11	11,5	12	12,5

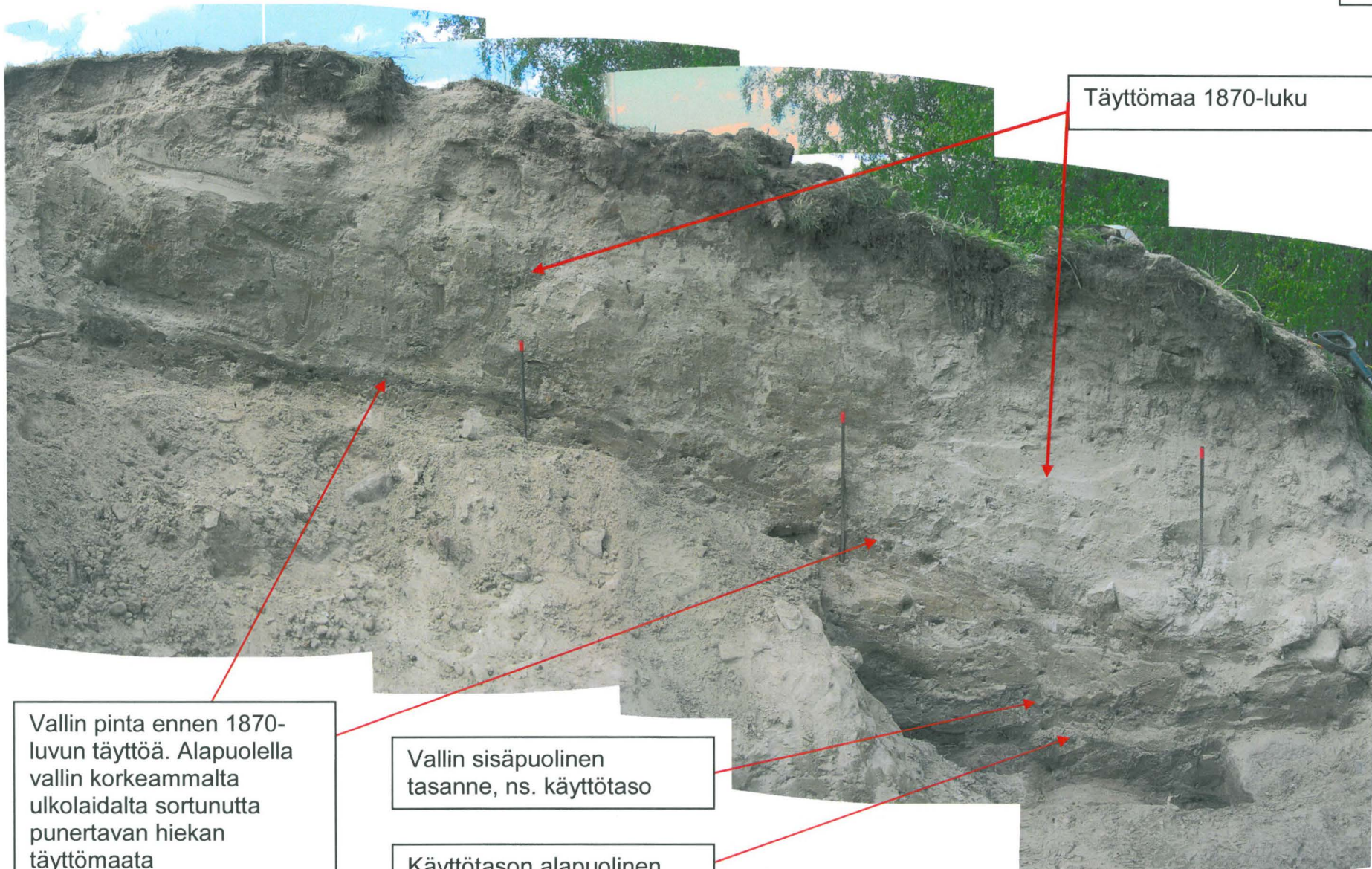
OULU Linnansaari Koekaivaus 2008 M. Sarkkinen	Kartta 2
	Pintavaaitustiedot ei mittakaavassa
Mittausdokumentointi 9.6.2008 ja puhtaaksi piirto: Mika Sarkkinen	
POHJOIS-POHJANMAAN MUSEO, OULU	

karttapohjoinen

lukemat cm y.m.p.

Täyttömaa 1870-luku

Vallin pinta ennen 1870-luvun täyttöä. Alapuolella vallin korkeammalta ulkolaidalta sortunutta punertavan hiekan täyttömaata

Vallin sisäpuolinen tasanne, ns. käyttötaso

Käyttötason alapuolinen rakennusaikainen muuruskakermos

PPM DG VH 3:2008:08:33

Käyttötaso
puhdistettuna

PPM DG VH 3:2008:08:16

Käyttötason
alapuolinen
puuroskakerros

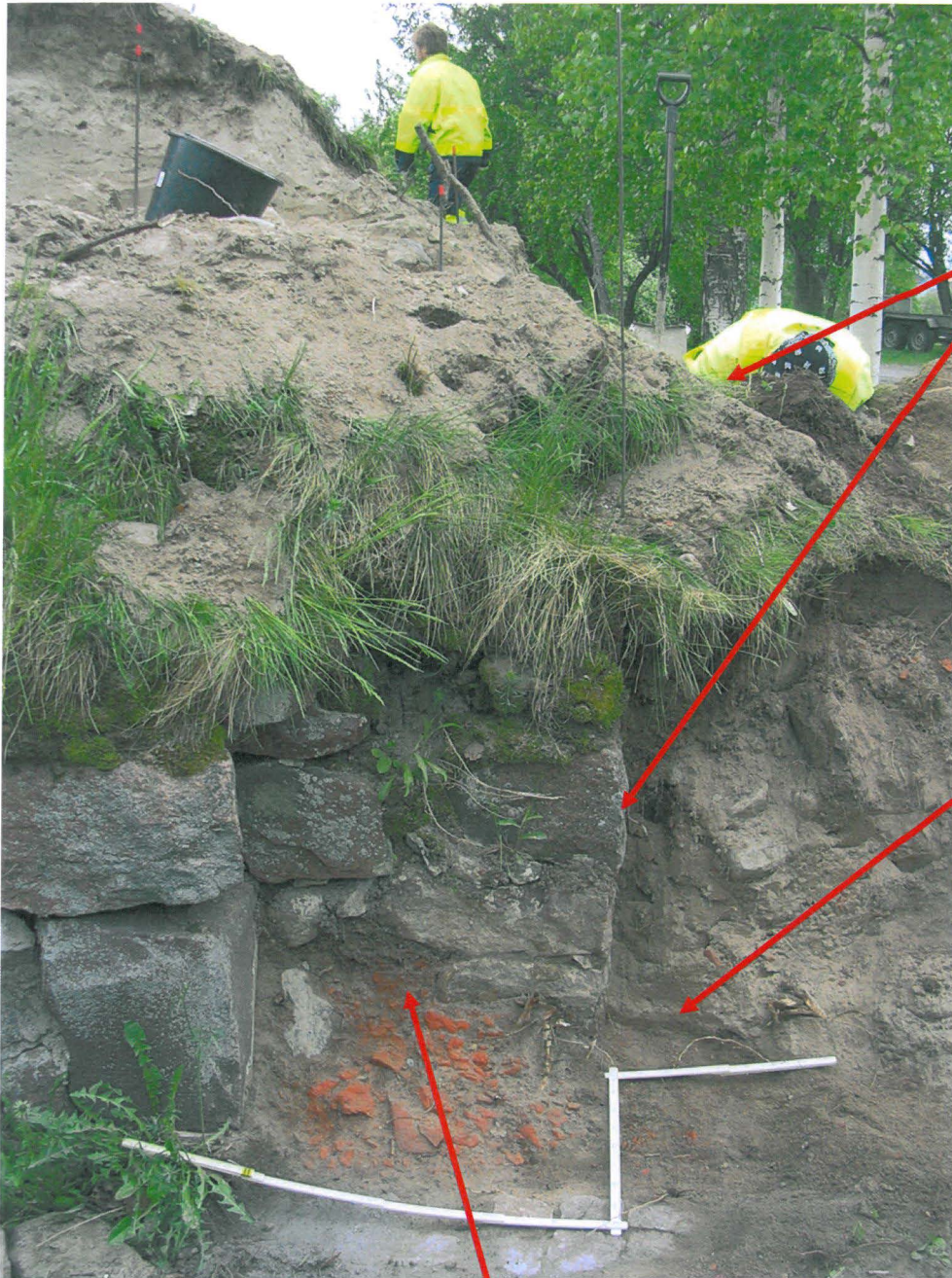
PPM DG VH 3:2008:08:23

PPM DG VH 3:2008:08:29

Käytävämuurin
länsiseinämän
sisäpuolta

Käyttötason/tasanteen ja
puuroskakerroksen
alapuolinen punertavan
hiekan ja kiven sekainen
täyttökerros, vallin ydin.

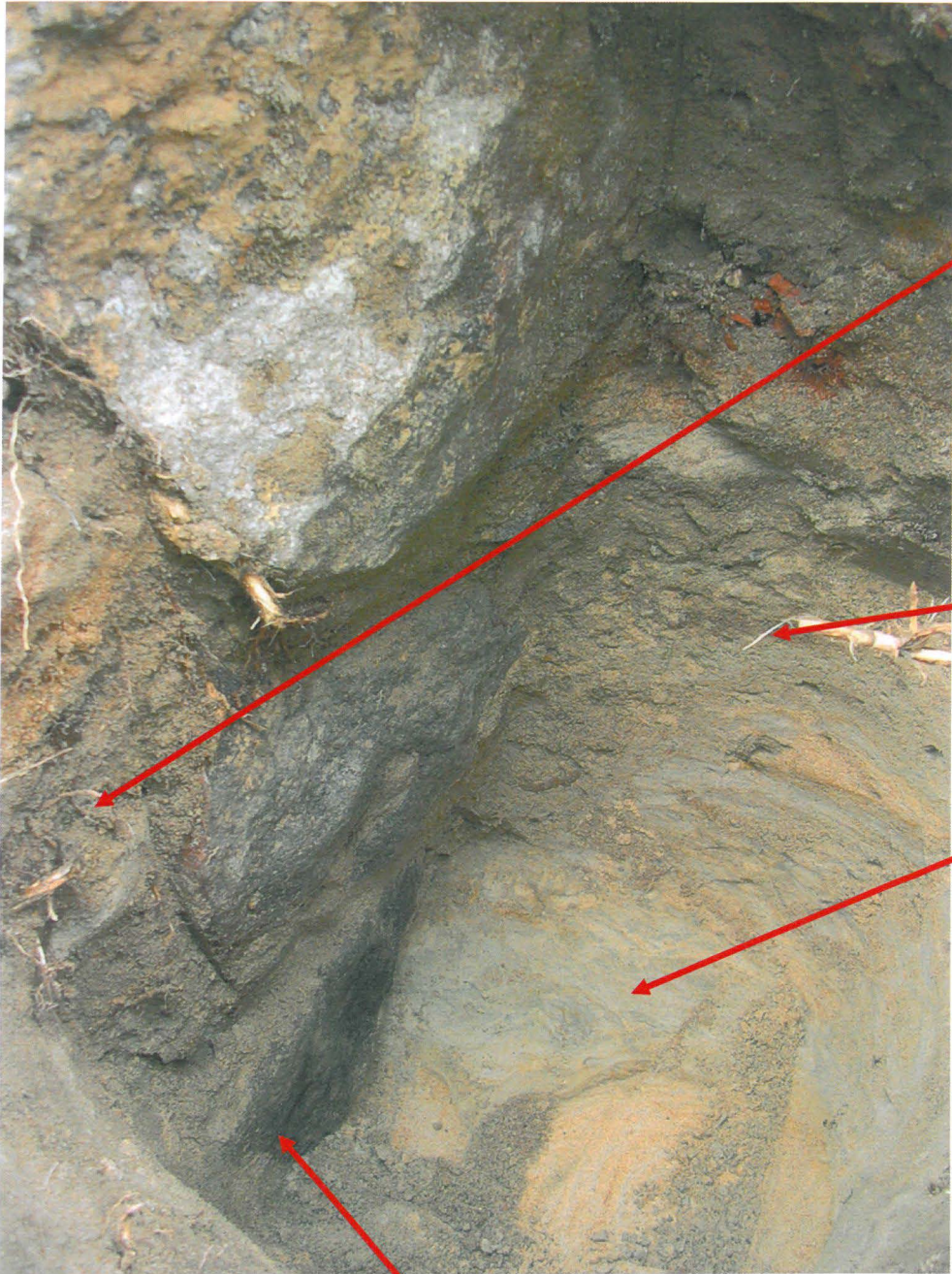
Sisäpihan
puoleisen
poikkimuurin
esiin
kaivamista

Kuvataulun 5
koekuopan
paikka

PPM DG VH 3:2008:08:43

Muurin kulmauksessa oleva
murskaantuneen tiilen taso,
nuolen kärjen kohdalla
uppoaa muurikiveykseen

Kuvataulu 5

Sisäpihan
puoleisen
poikkimuurin
nurkkakiviä

Pohjamaan
pinta

Liikuttamaton
pohjamaa

PPM DG VH 3:2008:08:47

Alin
nurkkakivi

Sondi muurin kulmauksen
sisänurkassa

Irtonaisia
täyte(?)kiviä
poikkimuurin
päällä

Poikkimuuri

Muuri jatkuu
syvemmälle

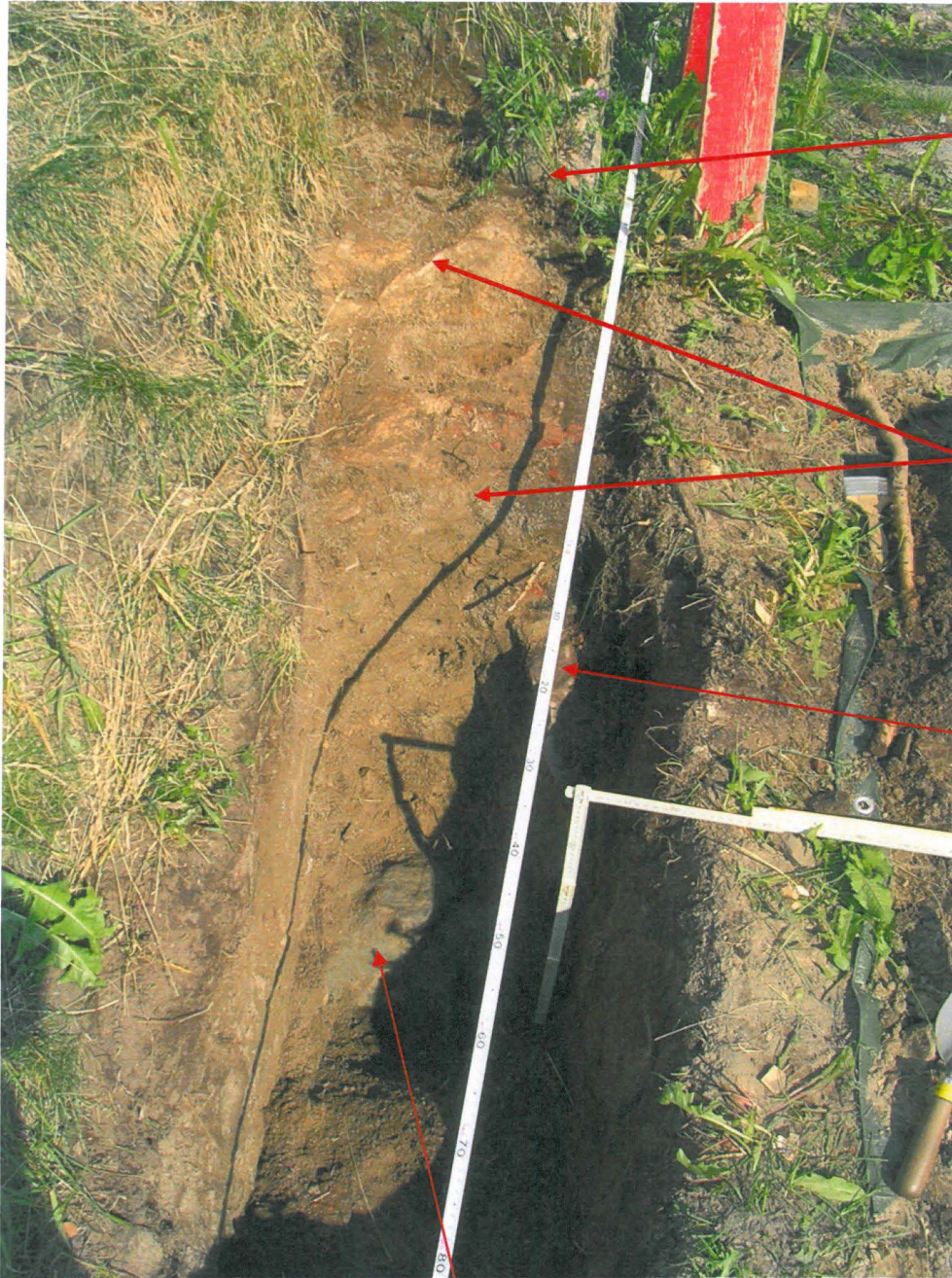

PPM DG VH 3:2008:08:73

Läntinen portinpieli
peitettynä

Itäinen portinpieli avattuna

Kuvataulu 8

Muurin uloin ja alin kivi

Laasti-tiilikkerros

Täyttökiveyksen ylimmät kivet?

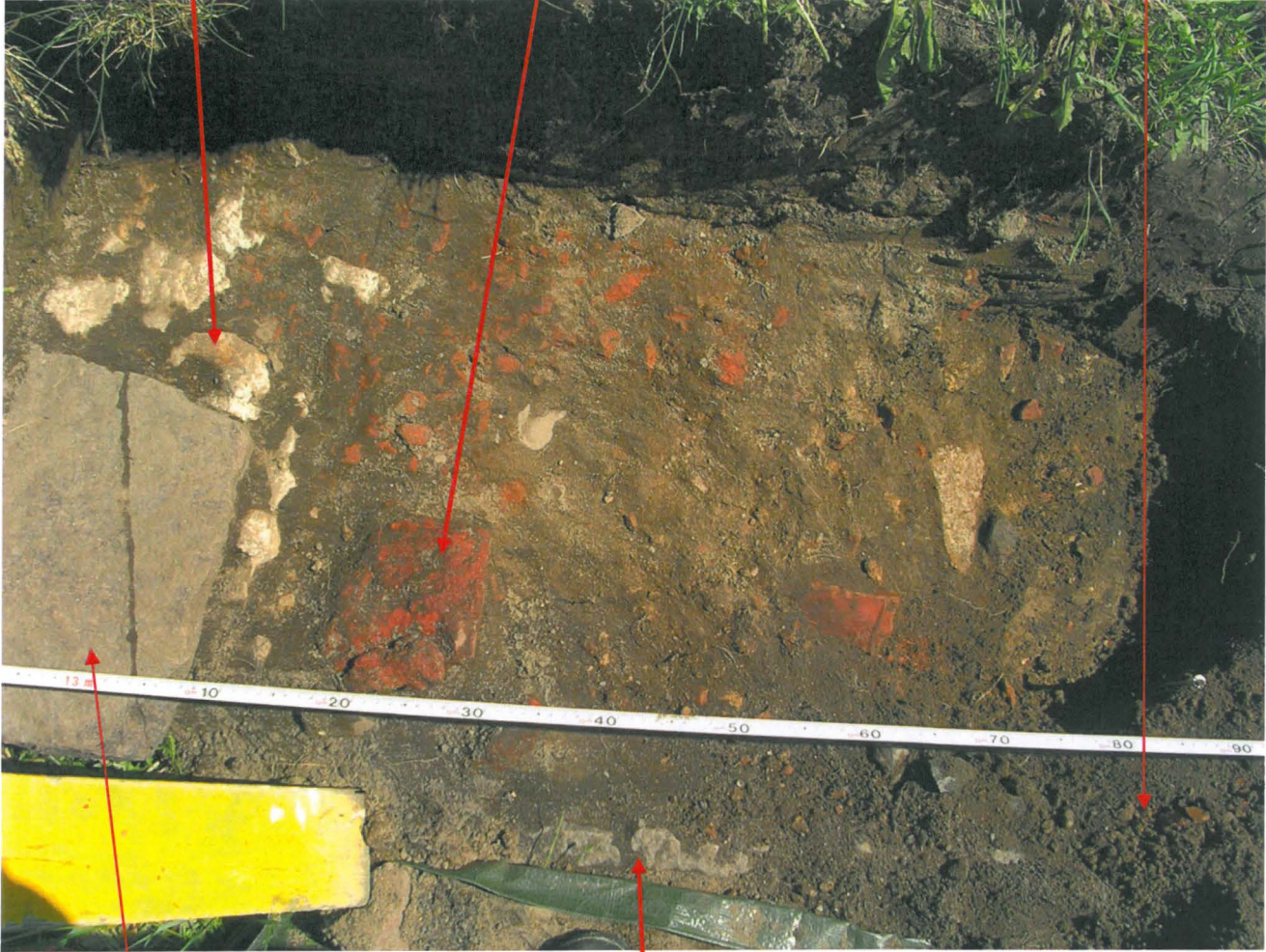
PPM DG VH 3:2008:08:70

Kiveä ja täytemaata, myös savea

Laastia

Tiiltä, nuoli osoittaa hahmollaan olevaa

Modernin jalkakäytävän täytesoraa / kivimurskaa

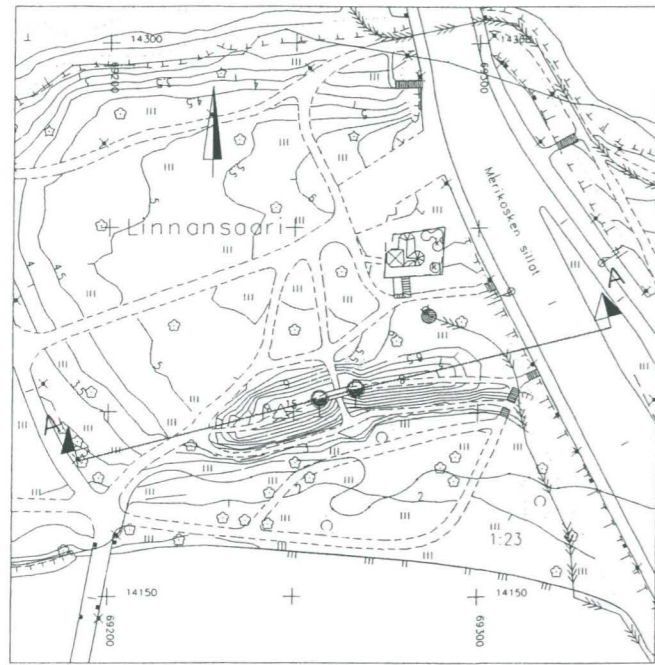

Ulommainen alin kivi osin paljastettuna

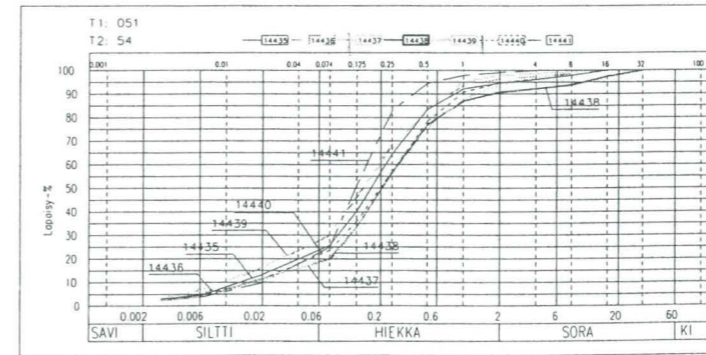
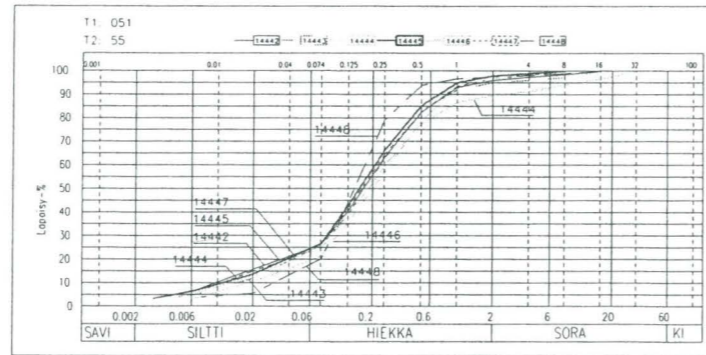
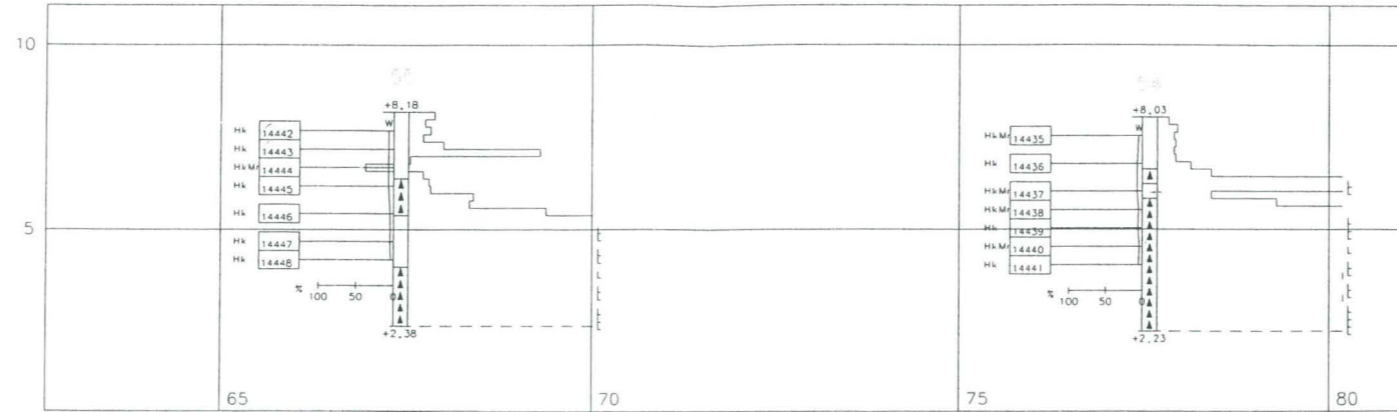
Nykyisen käytäväkiveyksen reunakiviä

PPM DG VH 3:2008:08:77

Kartta 1:1000

Leikkaus A-A, 1:50/1:100

Pohjatutkimus tehty 10.6.2008

Merkki	Muutos	Pvm	Suunn.	Tark.
Teema	POHJATUTKIMUS	Kaupunginosa	051	KOSKIKESKUS
Hanke				HYVÄKSYNYT KAUP. INS.
Kohde	Linnansaaren kevyen liikenteen silta (Linnansavoli)			TEKNINEN LTK
Asiaselitys	Pohjatutkimuskartta, leikkaus A-A sekä rakeisuuskäyrät			Mittakaava 1:50/1:100
OULU TEKNINEN KESKUS Katu- ja viherpalvelut		Piirtäjä	KA	
Pvm		Suunnittelija		
5.8.2008		Hyväksyjä		
		Piir.nro	V-3869	